

Čínská komunita v České republice 2001

Ľubica Obuchová

Orientální ústav AV ČR

Praha 2002

Obsah

1. Popis realizace projektu.....	3
1.1. Řešitelský tým a spolupráce s dalšími organizacemi.....	4
1.1.1. Časový harmonogram.....	4
1.2. Metody a formy realizace projektu.....	5
1.3. Získaná statistická data a hodnocení jejich efektivity.....	5
1.4. Využití výsledků projektu.....	6
2. Čínská komunita v České republice.....	7
2.1. Charakteristika cílové skupiny.....	7
2.2. Motivace k migraci do ČR.....	9
2.2.1. Ilegální migrace.....	11
2.3. Geograficko-kulturní determinace ekonomických aktivit.....	15
2.3.1. Stručná charakteristika relevantních emigrantských zón v ČLR.....	17
2.3.2. Podnikatelská činnost a hmotné zajištění pobytu v ČR.....	19
2.3.3. Sociálně kulturní charakteristika.....	22
2.4. Kontakty s Čínou a čínskými komunitami v zahraničí.....	23
2.4.1. Vztah k čínskému zastupitelskému úřadu.....	24
3. Vztah čínské menšiny k majoritní společnosti.....	25
3.1. Charakteristika a podoby vzájemných kontaktů.....	26
3.2. Názor na české spoluobčany.....	27
4. Snahy o založení etnických organizací a společenské aktivity.....	29
4.1. Mezinárodní čínská škola.....	29
4.2. Krajanské sdružení Číňanů žijících v České republice.....	30
4.2.1. Česko-čínský zpravodaj.....	30
4.3. Náboženské aktivity.....	31
5. Hlavní problémy a překážky budoucí integrace.....	32
6. Použité prameny a literatura.....	33
6.1. Materiály získané během řešení projektu.....	33
6.2. Literatura o čínské komunitě v ČR.....	33
6.3. Hlavní práce o čínské migraci v Evropě.....	33
7. Přílohy.....	35
7.1. Čerpání finančních prostředků.....	35
7.2. Text rámcového dotazníku.....	36

1. Popis realizace projektu

Práce na tématu byly zahájeny ještě před oficiálním schválením projektu. Přes mezinárodní meziknihovní výpůjční službu bylo v průběhu května až září pro komparativní účely zapůjčeno několik nejnovějších publikací o čínských komunitách v Evropě (viz bibliografie), protože Číňané u nás se podobně jako v dalších středoevropských zemích pokládají za součást “evropského celku” a udržují řadu přímých či zprostředkovaných vzájemných kontaktů.

1.1. Řešitelský tým a spolupráce s dalšími organizacemi

Všichni tazatelé mají dlouhodobější zkušenosti z přímého styku s Číňany, mluví čínsky (na různé úrovni) a polovina z nich v minulosti působila či studovala také v Číně. Jejich způsobilost pro řešení této problematiky je tedy dána odbornou kvalifikací i předchozími pracovními zkušenostmi.

Garant projektu	PhDr. Ľubica Obuchová	vědecká pracovnice Orientálního ústavu AV ČR, sinolog, působí jako vysokoškolský pedagog (mj. kurzy češtiny pro čínské studenty), šéfredaktorka mezinárodního vědeckého časopisu <i>Archiv orientální</i> , předsedkyně České orientalistické společnosti
Členové řešitelského kolektivu	Tchang Jün-ling Rusková	česká občanka čínského původu, zakladatelka a předsedkyně Krajského sdružení Číňanů žijících v České republice
	PhDr. Jiří Šíma, DrSc.	sinolog-mongolista, dlouhodobě působil v Číně a v Mongolsku v diplomatických službách, dnes soudní tlumočnický a učitel češtiny pro cizince
	PhDr. Ing. Jiří Hofman	vedoucí katedry na Ekonomické fakultě Západočeské univerzity (Cheb), odborník na dálněvýchodní ekonomiku
	Hedvika Bartošová Tomáš Frank Jakub Hrubý Jan Chmelarčík	studenti vyšších ročníků sinologie, příležitostně tlumočí a vyučují moderní čínštinu pro veřejnost
	Miroslava Čelišová	cvičitelka <i>wu-šu</i> , tlumočnice čínštiny

Hned v počátcích byly kontaktovány oficiálně zřízené i neformální organizace vytvořené uvnitř čínské komunity a jejich funkcionáři. Počáteční nedůvěra byla u některých respondentů

překonána i díky zprostředkování ze strany čínských novinářů akreditovaných v ČR a SR, kteří zde zastupují intelektuálně zaměřený deník *Kuang-ming ž'-pao*¹ a požívají mezi zdejšími Číňany větší důvěry než korespondenti čínské tiskové agentury *Sin-chua* nebo členové velvyslanectví, oficiální představitelé čínské vlády.

Dalším “mezičlánkem” při navazování kontaktů a získávání respondentů byli čínští lektoři a studenti působící na našich školách, čeští občané čínského původu a kolegové tlumočníci.

1.1.1. Časový harmonogram

V průběhu srpna 2001 začal sběr dat v Praze, byl vytvořen základní dotazník a kontaktováno několik nejvýznamnějších představitelů zdejší čínské menšiny, především předsednictvo Krajského sdružení Číňanů žijících v České republice a ředitelství Mezinárodní čínské školy. Dále jsme požádali o spolupráci majitele několika nejvýznamnějších čínských restaurací, které fungují jako neoficiální “komunitní centra”. Jejich pomocí jsme získali první respondenty. Proti původnímu očekávání část respondentů souhlasila s tím, že vyplní dotazníky sama, proto byla dodatečně vypracovaná i jeho čínská verze – zde nepochybně zapůsobila doporučení od zmíněných vůdčích osobností, uznávaných v rámci komunity jako neoficiální vůdci.

Od srpna až do poloviny prosince probíhal sběr dat, nahrávání a transkript narativů, shromažďování nejrůznějších podkladů (materiály čínských sdružení, zahraniční relevantní studie apod.) a kontaktování dalších informátorů. Průběžně se konaly konzultační schůzky tazatelů, přizpůsobování a upřesňování dotazníku podle průběhu šetření. V září bylo zahájeno i výběrové nahrávání biografických interview a vytvářel se základ fotodokumentace.

Absolutní většina respondentů byla kontaktována v Praze, několik z nich v jiných částech republiky. Výzkum mimo Prahu byl umožněn díky kontaktům navázaným 30. září na slavnostním shromáždění čínské komunity v pražském Edenu.

V druhé polovině listopadu navštívila odpovědná řešitelka projektu ČLR (Peking a oblast Wen-čou v provincii Če-t'iang), odkud pochází značná část zdejších migrantů. Jednalo se o pracovní cestu v rámci meziakademické výměny, která sice nebyla z projektu finančně zajištěna, ale získané materiály a poznatky významně přispěly k jeho řešení.

V polovině prosince 2001 a počátkem ledna 2002 byly vyhodnoceny dotazníky a další materiály, na jejichž základě vznikla tato výstupní studie.

¹ V textu používáme standardizovanou českou transkripci čínských termínů, která byla vypracována v ČTK v polovině padesátých let 20. století a je odlišná od oficiální čínské transkripce. Výhodou českých přepisů pro nesinology je jednoduché čtení přepsaných čínských slov, velice podobné originální čínské výslovnosti.

1.2. Metody a formy realizace projektu

Čínská komunita je v naší odborné literatuře zatím málo známá teoreticky i empiricky. V České republice se problematice čínské komunity, která se výrazně rozšiřuje od počátku 90. let, systematicky nevěnuje žádná instituce či jednotlivec, nicméně první kroky již byly udělány. Kromě sporadických krátkých novinových zpráv zaměřených spíše na vyhledávání kuriozit než na objektivní informování, vyšlo rovněž několik odborněji zaměřených kratších studií (viz bibliografie). Tazatelé se nemohli opírat o předchozí výzkumy, proto se metody výzkumu zdokonalovaly a modifikovaly až praxí.

Výzkum byl anonymní pouze z jisté části, protože tazatelé řadu respondentů znají již delší dobu. To se ovšem v tomto případě jevílo spíše jako přínos, vzhledem k velké uzavřenosti Číňanů vůči neznámým lidem, které jim nikdo nedoporučil nebo nepředstavil. Důležitá je také skutečnost, že všichni členové řešitelského týmu mají alespoň základní vědomosti o čínské psychice a aktivně ovládají standardní čínštinu. Rozhovory tudíž mohly být vedeny v mateřském jazyce respondentů a rozsah či hloubka jejich výpovědi nebyly limitovány nedostatečnou znalostí češtiny. Současně se tím navodila přátelštější a uvolněnější atmosféra rozhovoru.

Naše zkušenosti potvrdily častý závěr mnoha obdobných zahraničních průzkumů, že prostí Číňané jsou většinou nedůvěřiví k anonymním dotazníkovým šetřením, ale v řízeném rozhovoru jsou většinou ochotni poskytnout požadovaná data, obzvláště v případě, mohou-li se volně vyjadřovat ve svém jazyce. Výzkum proto využíval především metodu jednoduchého biografického interview (formální i neformální), a jeho výsledkem jsou zvukové záznamy rozhovorů s některými respondenty, případně též s jejich rodinnými příslušníky, dále textová dokumentace z terénní fáze výzkumu, tvořená buď doslovnými přepisy částí rozhovorů podle audiozáznamů nebo stručným písemným zachycením obsahu interview po jeho ukončení, protože tázaní většinou nedali souhlas s nahráváním. Někteří z respondentů, kteří mají k tazatelům delší vztah, byli ochotni dotazníky vyplnit osobně a ústně doplnit především části, které pokládali za “ožehavé” (vztah k majoritě a úřadům ap.). Pokud tazatelé souhlasili, byla vytvořena i fotodokumentace (námět: život a práce čínské komunity), případně kopie některých dokumentů.

1.3. Získaná statistická data a hodnocení jejich efektivity

Vzhledem ke krátkému časovému úseku byl výzkum zaměřen především na první mapování problémů. Předpokládáme, že poznatky získané v jeho průběhu poslouží především jako empirický základ pro detailnější studium čínské komunity v dalších letech. Užitečné bude srovnání námi dosažených údajů s výsledky již publikovanými, a současně též srovnání situace uvnitř čínské komunity v Čechách a v dalších evropských zemích. Z této komparace bude možno projektovat pravděpodobné tendence dalšího vývoje čínské komunity v ČR i případné rizikové faktory.

Při výběru jednotlivých respondentů byla použita metoda vícestupňového náhodného výběru tak, aby výsledný výběr podle možnosti obsahoval všechny skupiny čínské migrace, a to nejenom její ekonomicky činné členy, ale též další členy domácnosti. V mnoha případech došlo také k druhému kolu rozhovorů, kdy bylo možno doplnit a upřesnit dříve získaná neúplná data. Bohužel řada oslovených odmítla odpovídat na dotazy buď úplně nebo částečně, což se odrazilo na nižším zastoupení trhovců a maloobchodníků. Vstřícní byli

především lidé s vyšším vzděláním, příslušníci inteligence a ti, kteří mají každodenní přátelské kontakty s českými občany. Je nepochybné, že “vzorek” byl vzhledem k okolnostem vytvořen subjektivně, ačkoliv na základě doplňkového šetření a vlastní dlouholeté zkušenosti můžeme konstatovat vysokou míru jeho reprezentativnosti.

Hlavní okruhy řízených rozhovorů (viz znění rámcového dotazníku v příloze):

- identifikační část (věk, vzdělání, náboženství, regionalekt, s nímž se identifikuje, původní profese, současný způsob obživy, stupeň znalosti češtiny a jiných světových jazyků),
- motivační část (okolnosti odchodu ze země původu, celková délka pobytu v ČR, do jaké míry se realizovala jejich původní představa, aspirace do budoucnosti),
- rodinná situace, lokalita a kvalita bydlení, vztah k zemi původu a čínským komunitám v zahraničí, subjektivní hodnocení vztahů uvnitř čínské komunity,
- vztah k majoritě, subjektivní hodnocení vztahů se státní správou (míra kompetence a vstřícnosti úředníků, s nimiž obvykle jednají, orientace v zákonech a předpisech),
- témata vážící se ke kulturní a etnické identitě a jejím proměnám, subjektivní hodnocení dosaženého stupně adaptace, představa o možném soužití.

Vzhledem k nedostatečným údajům a neochotě většiny respondentů odpovídat především na otázky vyžadující jasnou formulaci osobních postojů či názorů byly nakonec při závěrečném hodnocení některé problémové okruhy vynechány a zůstávají otevřené pro další výzkum (především otázky týkající se budoucnosti, dětí atd.).

1.4. Využití výsledků projektu

Kromě této souhrnné studie vyhodnocující získaná data usilujeme také o možnost publikovat některé analýzy v tisku, aby se zvýšila informovanost veřejnosti o tomto málo známém problému. První krok v tomto směru byl učiněn na společné tiskové konferenci Rady pro popularizaci vědy AV ČR 6. prosince 2001.

Dílní výsledky výzkumu prezentovala hlavní řešitelka během své pracovní cesty do ČLR ve formě přednášky (s návaznou diskusí) na Národnostním institutu Čínské akademie společenských věd v Pekingu. Získané údaje poslouží také jako základ pro přednášky na vysokých školách a pro veřejnost, které jsou naplánovány na rok 2002. Stanou se též jedním z podkladů při přípravě titulu *Čínské komunity ve světě a jejich specifika* (studijní texty Západočeské univerzity v Plzni, vydání plánováno na první pololetí 2002).

Je připravována série článků pro vědeckopopulární měsíčník *Nový Orient* (první text byl již publikován v čísle 9/2001), *Zpravodaj České orientalistické společnosti* a občasník Česko-čínské společnosti *Fénix*. Doufáme také, že poznatky získané v jeho průběhu poslouží i jako empirický základ pro detailnější studium čínské komunity v dalších letech.

2. Čínská komunita v České republice

2.1. Charakteristika cílové skupiny

Projekt byl zaměřen na migranty čínského původu žijící na území České republiky, bez rozdílu pohlaví či věku. Z praktických důvodů byla většina respondentů z Prahy, pouze malá část z jiných měst (Karlovy Vary, Plzeň, Cheb, Brno). Zohlednili jsme rovněž údaje získané nepřímo, od příbuzných a přátel respondentů, z čínských komunitních organizací nebo z vlastní tlumočnické praxe.

Statistiky cizinecké policie dlouhodobě evidují kolem 3–5 tisíc čínských občanů s právem pobytu na území ČR. Vzhledem k tomu, že se čínská komunita tradičně před svým okolím uzavírá a že ne všichni oslovení byli ochotni poskytnout všechny údaje (ačkoliv na uvedení jména tazatelé netrvali), získali jsme nakonec hodnověrná data v dotaznících od 185 respondentů (částečně doplněno v archivovaných nahrávkách), dále tři delší písemné výpovědi v čínštině a 59 čísel dvoutýdeníku *Ťie-chua tchung-sün* [Česko-čínský zpravodaj].

185 respondentů, z toho:				věk respondentů									
muži		ženy		do 20 let		21–30 let		31–40 let		41–50 let		nad 50 let	
98	52,97 %	87	47,03 %	12	6,49 %	50	27,02 %	63	34,05 %	33	17,84 %	25	13,52 %

Tabulka č. 1: Rozdělení zkoumané skupiny podle pohlaví a věku

Z tabulky vidíme, že polarita zkoumané skupiny byla z hlediska pohlaví rozdělena rovnoměrně mezi muže a ženy, což odpovídá čínskému migračnímu trendu z posledních let. Dnes už neplatí, že jako první odjíždí do zahraničí muž a až po usazení za ním přijíždí rodina. Naopak, jak dokládají i naši respondenti, v mnoha případech přijíždí jako první žena, ať už svobodná nebo vdaná, a za pomoci rodinného kapitálu vytváří podmínky pro budoucí sloučení rodiny. Vzhledem ke změně české vízové politiky je však v posledním období sloučení rodiny téměř nemožné, což nepochybně povede k brzkému početnímu úbytku členů “průkopnické skupiny”.

Věkové složení cílové skupiny rovněž potvrzuje, že nejdříve přijíždí ekonomicky činný člen rodiny (v rozmezí 21 až 50 let bylo téměř 80 % všech respondentů). Až poté, co zde vytvoří vyhovující existenční podmínky, následují ho další rodinní příslušníci. Ne vždy přijíždí manželský partner, může to být také sourozenec nebo vzdálenější příbuzný. V mnoha případech zůstává dítě i po odchodu obou rodičů v Číně, v péči prarodičů, v soukromě spravované internátní škole apod. Děti z ekonomicky lépe situovaných rodin nebo z rodin s delší vystěhovaleckou tradicí v některých případech studují na vysokých školách v západní Evropě či v USA.

Pokud zde žijí oba manželé a v České republice se jim narodilo dítě, snaží se častokrát získat vízum i pro prarodiče, kteří by se věnovali péči o dítě, aby oni mohli pokračovat ve svých podnikatelských aktivitách. Není-li to možné, pak v případě, že jsou v ČR ekonomicky úspěšní, raději malé dítě do Číny k prarodičům odvezou a pravidelně přispívají na jeho

výchovu. Zpátky ho hodlají přivést až v době, kdy trochu povyroste a nebude už vyžadovat nepřetržitou péči. To je však v posledním období vzhledem ke zmíněné restriktivní vízové politice téměř nemožné.

Výpověď č. 1:

Jsmo s manželem v Čechách legálně již několik let. Před pěti lety se nám tady v Praze narodil syn a vyřídili jsme pro něho všechny formaloty. Po pár měsících jsme ovšem zjistili, že péče o miminko a současné podnikání (prodáváme oděvy u stánku) nejdou dohromady. Tehdy se tady dělaly celkem slušné obchody, bylo nám líto nechat vše plavat, tak jsme se rozhodli, že o dítě budou pečovat moji rodiče v Číně a my dva budeme pokračovat tady v podnikání. Maminka malého vychovávala pět let, ale potom to už na ni bylo příliš, zestárla a chlapeček je dost živý, tak jsem pro něho odjela. Podotýkám, že celou tu dobu jsme tady jeho jménem obnovovali "zelenou kartu", tak jsme nečekali žádné komplikace. Odjela jsem pro malého do Wen-čou, na český konzulát v Šanghaji jsem odnesla všechny potřebné doklady a vyzvedla si vízum do mého pasu.

Nejsem příliš vzdělaná a neumím příliš dobře česky, mysleli jsme si ovšem, že když se dítě narodilo v Čechách a každoročně ho nahlašujeme, bude to v pořádku. Tak jsem nasedla s malým do letadla a vystoupily jsme v Ruzyni. Tam mi pohraničník řekl, že na tom nezáleží, jestli je nebo není syn napsaný v pase, pro něho to vízum neplatí. Já do Čech můžu, syn ne. Co má člověk v takové situaci dělat? V pásmu nikoho? Navíc byl už večer. Z letadla jsme vystoupily a zůstaly před těmi skleněnými dveřmi. Manžel čekal venku v autě a taky nevěděl, co teď. Volali jsme mobilem na krajanské sdružení a oni hned začali zjišťovat, co by se dalo udělat. Tak jsem si tam sedla na židličku a kluk pobíhal kolem mne. Nevím, jestli jsem na chvíli usnula nebo co, ale najednou vidím, že tam není. To byla druhá rána, hned jsem zase s pláčem volala ven manželovi, co se stalo. Naštěstí on, když procházel venku letištní halou, uviděl syna schouleného v koutku. Prý se dostal ven s nějakou skupinou dětí z jiného letadla. Zřejmě nebyli celníci dost pozorní, vždyť dítě je malé. Tak jsem hned vyšla ven taky, moje vízum bylo v pořádku, a jeli jsme domů. Přece jenom mi to nedalo a zase jsem volala na sdružení, co máme dělat. Mezitím co se oni radili s právníkem, my jsme jeli se synem k doktorovi, protože ze všeho toho cestování a napětí dostal horečku. Právník nám poradil, abychom si od lékaře vyzvedli potvrzení a jeli s ním zpátky na letiště, všechno tam vysvětlili a prý v takovém případě z humanitárních důvodů je možné získat týdenní vízum přímo na letišti. Tak se také stalo a během toho týdne jsme na cizinecké polici dali vše do pořádku, hlavně díky lidem z čínského sdružení a z helsinského výboru.

Byla jsem velice překvapená, když mi řekli, že chybělo několik dokladů, které jsem v Šanghaji na konzulátě určitě odevzdala. Jak se mohly ztratit? Neudělali to tam schválně, jenom aby nemuseli udělit vízum dalšímu Číňanovi z Wen-čou? Vždyť my tady platíme daně, poctivě pracujeme, nikomu nepřekážíme a chceme respektovat zákony. Kdyby to tak nebylo, proč bychom se na to letiště vraceli? Když už jednou byl kluk tady, kdo by zjistil, že je v Praze o jednoho malého Číňana navíc? [L 17]²

² Téměř všechny uvedené Výpovědi byly vyprávěny čínsky, častokrát s přestávkami nebo doplňované během dalších kontaktů s respondenty. V této zprávě jsou proto přeloženy do češtiny, gramaticky a stylisticky upravené, jejich obsah a celkové vyznění však zůstalo vždy zachováno. Čísla v hranatých závorkách u jednotlivých citací odkazují na evidenční čísla archivovaných dokumentů.

Z hlediska čínského vystěhovalectví patří migrace do Evropy do jeho poslední etapy, v podstatě ji otevřela až přítomnost čínských pracovních oddílů na evropských bojištích 1. světové války. Ještě pozdějšího data je migrace do zemí střední a východní Evropy, která začala teprve v 90. letech 20. století. V naší skupině respondentů je proto migrace před rokem 1989 zastoupena pouze nepatrně (ačkoliv v této skupině by nebylo obtížné získat více vhodných subjektů) a důraz byl kladen na příchozí v následujícím desetiletí.

Čínská komunita v České republice prochází ještě stále “obdobím vzniku”. V první etapě k nám přicházeli Číňané, kteří se neúspěšně pokoušeli prorazit v západní Evropě. Část této průkopnické skupiny se vrátila do svého původního působiště nebo do jiné západní země; jsou toho názoru, že v Čechách není vytvořené příznivé investiční prostředí, postrádají rovněž podnikatelská zvyklostí, s nimiž se setkávají jinde v cizině.

před 1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	nezjištěno
3	5	6	26	14	20	7	15	17	39	17	2	14
1,62 %	2,70 %	3,24 %	14,05 %	7,57 %	10,81 %	3,78 %	8,11 %	9,19 %	21,08 %	9,19 %	1,08 %	7,57 %
1,62 %	48,65 %						42,16 %					7,57 %

Tabulka č. 2: Doba příjezdu do České republiky

Ve skupině “starousedlíků” (1990–1995) bylo tedy více těch, kteří už měli předchozí zkušenost z pobytu v zahraničí, ať ze studia, nebo z podnikání. V posledních letech přijížděla většina čínských migrantů přímo z ČLR nebo přes některou z východoevropských zemí.

2.2. Motivace k migraci do ČR

Převážná část studií o čínské migraci uvádí jako hlavní důvod přelidněnost území a nedostatečnou rozlohu půdy vhodné k obdělávání. Dalším faktorem byla snaha uniknout nepokojům, přírodním katastrofám, nepřízni dvora apod. Významný motiv, dle našeho názoru dokonce nejvýznamnější, však nepochybně představovala odvěká čínská touha po společenském a ekonomickém vzestupu, snaha zajistit sebe a svou rodinu, udržet si stávající životní úroveň a podle možností ji také zlepšit. Na rozdíl od minulosti dnes jádro čínského vystěhovalectví netvoří zvnějšku organizovaná migrace nejchudšího obyvatelstva, ale lidé, kteří se snaží díky nové politice “otevření Číny vnějšímu světu” znásobit své zisky z ekonomických reforem. To znamená, že v zahraničí teď kratší či delší dobu pobývají desetitisíce Číňanů, kteří tam odcházejí s rodinným kapitálem nebo jako zástupci expandujících místních orgánů (a to nejenom institucí hospodářského charakteru, ale i různých jiných organizací, například odborů či zájmových svazů). V některých případech se jedná o značné sumy, patřící nadnárodním čínským podnikům, které mají své pobočky doslova na všech kontinentech.

Již na první pohled je patrné (srovnej tabulky č. 1 a 2), že migranty čínského původu žijící v ČR můžeme podle délky a hloubky jejich “české zkušenosti” rozdělit na čtyři hlavní skupiny. Toto rozdělení zohledňuje nejenom délku pobytu v ČR a pobytový status respondentů, ale do značné míry je totožné také s obory podnikání. Z něho se odvíjí také jejich úroveň bydlení, sociální zabezpečení a možnosti vzdělávání. Hranice mezi jednotlivými skupinami se ovšem nedají přesně vymezit, protože část Číňanů pravidelně “pendluje” mezi jednotlivými evropskými zeměmi a ČR.

Pro situaci v České republice je příznačné, že většina dotazovaných nedokázala jasně vyjádřit svou motivaci k migraci do ČR. Část z nich uvádí, že se jim to “prostě přihodilo” a původně chtěli jinam do Evropy. Sem patří i skupina těch, kteří se v Číně nechali od zprostředkovatelů nalákat na lepší pracovní a podnikatelské podmínky v Evropě, a neověřili si, o kterou zemi se vlastně jedná. Tito jsou většinou zaměstnání u svých krajanů a náklady na cestu jim hradila širší rodina, která se proto častokrát značně zadlužila. Do této kategorie patří především mladí lidé do 25 let, kteří doma nenašli adekvátní pracovní místo a odjeli pod nátlakem příbuzných vystupujících současně jako autoritativní věřitelé.

Doba příchodu do ČR	Hlavní charakteristika skupiny
Číňané, kteří přišli do ČR před rokem 1989	založili zde rodiny a získali české občanství, ovládají úřední jazyk, častokrát vystupují jako prostředníci mezi majoritou a novou emigrací
Čínští bohémisté nebo ti, kteří kdysi v Československu získali vzdělání a vrátili se sem po roce 1989	dobrá nebo obnovená znalost češtiny i zdejších poměrů, ve srovnání s první skupinou mají pevnější či pravidelnější kontakty se zemí původu, působí především ve sféře služeb
Číňané, kteří přijeli z třetích zemí krátce po roce 1989 a zůstali zde, později si přivezli rodiny nebo žijí ve smíšených manželstvích	více nebo méně se už adaptovali, vytvořili si uspokojivé podmínky k zajištění existence, většinou samostatně podnikají v oblasti importu a exportu či stravování, působí v intelektuálně zaměřených povoláních
Zatím neusazená ekonomická migrace posledních let, která přijíždí přímo z ČR	většinou bez rodin, s původním záměrem krátkodobého pobytu, pracují hlavně jako zaměstnanci ve firmách svých krajanů

Část dobrovolně emigrovavších odjela za svými příbuznými či přáteli, kteří zde už delší dobu úspěšně působili a postarali se o nové migranty alespoň v počátečním období. Někteří také přijeli na pozvání movitějších krajanů, kteří potřebují do svého expandujícího podniku nové zaměstnance. Tito zaměstnavatelé nezřídka také hradili cestovní výlohy (svým způsobem to připomíná klasický vystěhovalecký model označovaný v literatuře o čínské migraci jako “kreditní systém”). Tento způsob však vzhledem k vizovým restrikcím není příliš rozvinutý.

Většina však emigrovala prostě proto, že je to v jejich rodišti dlouhodobá tradice. Hodlají zde pobýt pouze několik let a po získání jistého finančního obnosu se chtějí vrátit do ČLR nebo pokračovat dále do západní Evropy.

Jenom málo respondentů říkalo s přesvědčením, že si Českou republiku “vybrali sami”. Sem patří především “starousedlíci”, kteří přijížděli s větším objemem kapitálu, věnují se velkoobchodu či velkopodnikání a dnes patří mezi nejlépe situované příslušníky čínské komunity.

Výpověď č. 2:

Můj bratr byl na studiích v Německu, v Karlsruhe. Já jsem dostal na prázdniny vízum na tři měsíce a jel jsem za ním. Byl jsem tam jeden měsíc a nechal jsem toho, viděl jsem, že tam už nemám šanci. Tak jsem přijel ještě s jedním přítelem do Brna, ale on se potom musel vrátit do Německa dokončit školu a já jsem tady zůstal sám. Byl jsem na Moravě sám, blížila se zima, tak jsem jenom seděl v podnájmu a moc nevycházel ven, byla mi velká zima a neuměl jsem říci ani “dobrý den”, ani se zeptat na adresu. Vydržel jsem to tři měsíce, trochu jsem se rozhlížel. Potom se přítel vrátil, spojili jsme se ještě se dvěma Čechy a založili spolu první asijskou restauraci v Brně. Po roce jsme se ale rozdělili, rozdílná mentalita, a začal jsem podnikat sám. Mám teď velkou firmu a myslím, že podnikatelské možnosti jsou dobré.

Viděl jsem, že lidé mají zájem o rychlé občerstvení, hodně jich tady vznikalo, hlavně vietnamských, ale mělo to problém. Takové špinavé! Tak jsem usoudil, že v tom mohu také podnikat, když už mám kontakty v obchodních centrech, ale vše musí být čisté a hezké.

Teď už připravuji pobočky na Slovensku, první bude v Košicích. Všechno ve stejném stylu, chci zaměstnat kolem 120 lidí a mít obrat kolem miliardy.

[N 05; majitel sítě provozoven rychlého občerstvení Wok food rozšířených po celé Moravě, má 40 českých zaměstnanců]

Jako své působiště si Českou republiku zvolili přirozeně také bohemisté (absolventi bohemistiky v ČR či Univerzity zahraničních studií v Pekingu) nebo bývalí čínští studenti na českých vysokých školách, kteří zde po roce 1989 našli širší možnosti uplatnění svých znalostí českého jazyka a prostředí. Působí především ve sféře služeb a v oblasti vzdělávání. Pro mnohé z nich je charakteristické, že se svými krajany udržují pouze sporadické styky a snaží se začlenit do českého prostředí. Sem můžeme přiřadit i ty, kteří se v Číně seznámili s českým občanem, uzavřeli s ním sňatek a teď žijí tady. Jsou to většinou vysokoškolsky vzdělané dívky pocházející ze severněji položených čínských provincií.

2.2.1. Ilegální migrace

V poslední době je ilegální čínská migrace ve vyspělých zemích pokládána za velký problém a v očích prostých obyvatel představuje ohrožení jejich způsobu života. To beze zbytku platí i pro Českou republiku. Vzhledem k přetrvávajícím protičínským stereotypům spatřují čeští občané velké nebezpečí v činnosti čínských převaděčských gangů. Při takovém posuzování (a odsuzování) však musíme mít na paměti jednu významnou skutečnost: Ilegální migranti i jejich převaděči se musí spoléhat na pomoc třetí strany, ať už hledají dodavatele falešných víz, převaděče přes hranice nebo kšeftaře, jenž jim poskytnou ubytování a zaměstnání na černo. Znamená to, že do pašování lidí je vždy zapojena i domácí složka.

Ve většině čínských případů se jedná o “dodávku na klíč”, potenciální emigrant si tedy objednáva celou trasu z domova až do cíle. Smluvená cena je hrazena postupně v několika splátkách podle postupu ilegálního migranta. Větší část uhradí “šéfprevaděči” příbuzní emigranta v Číně až poté, co dostanou zprávu o jeho příchodu do cílové stanice. V případě, že tento zaužívaný postup není dodržen, dochází k nepříjemnostem, protože po trase si migranta předávají jednotlivé prevaděčské skupiny mezi sebou. Některé prameny konstatují, že neschopnost zajistit celou sumu (dnes kolem 30 000 euro³) uvádí dotyčného do otrockého postavení; průzkumy ovšem dokládají, že většina ilegálních migrantů má možnost půjčit si peníze od příbuzných či krajanů v cílovém místě a vyplatit se co nejdříve – tím se ovšem dluh vůči prevaděči mění na dluh rodinný.

Česká republika není cílovou stanicí ilegální migrace, vzhledem ke své poloze slouží jako vhodný tranzitní bod pro pašování lidí do západní a jižní Evropy. Prevaděči⁴ hodně využívají služeb vietnamských gangů, které na českém území působí delší dobu než gangy čínské a dle informací se vyznačují větší krutostí ke svým “svěřencům”.

Část Číňanů usazených v Praze má vědomosti o zdejších prevaděčských centrech a ubytovnách, oprávněně se však obávají o nich veřejně promluvit. Nicméně, pokud se některému ze zadržovaných prevaděčových “svěřenců” podaří uniknout, spolupracují s čínským velvyslanectvím při jeho návratu domů (tajně ho ubytují na dobu nutnou k vyřízení cestovního povolení do ČLR, pomohou navázat kontakt s příbuznými ve vlasti apod.). Část “uprchlíků” se však do Číny vrátit nechce a hledá způsoby, jak se usadit v ČR. Roli zde hraje především obava ze “ztráty tváře” před příbuznými a okolím, proto volí podnikání v České republice jako méně dehonestující než návrat domů, ačkoliv i nadále doufají, že by se nakonec do své původní cílové stanice mohli dostat vhodnějším způsobem. Tito lidé (až na nepatrné výjimky) nemají žádné doklady totožnosti a jsou proto nuceni pracovat načerno u svých krajanů.

Výpověď č. 3:

Nejdříve jsem jel vlakem z Wen-čou do Pekingu, kde se přidali další ilegální migranti. Po 33 dnech [čas čekání byl využit na osvojení si údajů z falešného pasu] jsme jeli dále do Charbinu. Tam byl naším prevaděčem uplacen čínský pohraničník, který nám umožnil dostat se na člunu k ruské hranici, kde nás převzal nějaký Rus. Dostali jsme letenky do Moskvy. Tam v Moskvě nás u sebe na týden ubytovala jistá Číňanka a přidali se dva Vietnamci. Později jsme vyjeli: celkem dvanáct lidí se tísnilo v jednom osobním autě deset hodin k rusko-ukrajinské hranici! Nakonec jsme přenocovali v ruské rodině a Rusové naši skupinu postupně dopravili pěšky, člunem a koňským povozem až k místu, kde nás převzal nějaký Ukrajinec. Ten všechny převedl přes velkou řeku. Potom jsme se na autech dostali do Kyjeva, kde nás převzali tři tamní čínští studenti (!) a dodali nás do domu k dalším prevaděčům, kteří nás

³ Jeden z neúspěšných ilegálních migrantů uvedl v našem průzkumu, že za pokus o převedení z ČLR do Španělska v roce 1994 zaplatil 12 000 USD.

⁴ V moderní čínštině se prevaděči většinou označují termínem *še-tchou*, což doslova znamená “hadí hlava”. Hlavní organizátor této činnosti je zván *ta še-tchou*, “velká hadí hlava”. Jejich svěřenci, ilegální migranti, jsou někdy označováni jako *žen-še*, “lidští hadi”, častěji se však používá pejorativnější termín *ja-c’*, “kachna”. To velice výstižně postihuje bezprávné postavení těch, kteří se rozhodnou tajným způsobem překračovat hranice mnoha zemí a spoléhat na libovůli (svévůli) prevaděčů a pašeráků.

neustále hlídali, protože jsme už začínali všeho litovat a chtěli jsme se vrátit zpátky. Po týdnů dva z nás (mne a jedno mladé děvče) převzal mongolský diplomatický pár, který nás na diplomatické pasy dopravil do Čech jako své děti. V Praze nás opět převzal Číňan, narkoman, často nás bil a urážel. U něj byla další skupina migrantů, které později rozdělili podle určení na "Paříž" a "Itálii". Moji italskou skupinu přesunuli k vietnamským převaděčům, kde týrání pokračovalo – pálení cigaretou, bití, znásilňování... Šťastnou náhodou se mi podařilo využít chvilkové nepozornosti vězňů a uprchnout. Zapomněli totiž na stolku klíče od bytu.

Šel jsem kolem jednoho příslušníka městské policie a ptal se na čínskou ambasádu. Policajt mne dovedl ke stanici metra, ať prý jedu na velvyslanectví metrem, ale já jsem vůbec nevěděl, kde se velvyslanectví nachází, tak jsem už ztrácel naději. Našel jsem taxi, nasedl a žádal řidiče, aby jel k ambasádě. Dal jsem mu posledních sto dolarů, dokonce mi něco vrátil! Jen jsem stál u brány velvyslanectví, rozbrečel jsem se – po dvou měsících ilegálního cestování jsem u vrat vlastní ambasády a říkám, že se chci vrátit domů! Konzul byl bohužel právě na poradě a musel jsem čekat. Tehdy tam přišli dva krajané z Wen-čou, ptali se na mou situaci a nabízeli, že mne dopraví za bratrem do Itálie. Jak je to možné, že přímo na ambasádě se nabízejí? Naštěstí ještě ten večer jsem získal potvrzení nutné k návratu a nějaká cizí čínská "teta" mne u sebe ubytovala. Na tomto světě dobří lidé převažují nad špatnými, věřím, že zlo nezvítězí nad pravdou! Až se vrátím domů, určitě budu přesvědčovat své příbuzné a přátele, aby v žádném případě nevyjížděli ilegálně! Rozhodl jsem se, že ani já v budoucnu už nepojedu nikam protizákonně a budu také bránit v ilegální migraci lidem kolem sebe!

[D03 – překlad zkráceného záznamu od sedmnáctiletého chlapce z Wen-čou, jehož chtěl otec prostřednictvím převaděčů poslat za starším bratrem usazeným v Itálii. Chlapec byl v říjnu 2001 bezpečně dopraven do Šanghaje, nevrátil se však zatím z bezpečnostních důvodů do rodné vsi. Na rukopisu lze vidět, že má pouze nižší základní vzdělání.]

Legální migrace je i dnes stejně jako v minulosti organizována především z pobřežních oblastí Kuang-tungu, Fu-ťien a Če-ťiang. Hlavní oblastí ilegální migrace je však pouze malá část tohoto "emigrantského pásu" – od města Čchang-le po správní centrum Fu-čou v provincii Fu-ťien, tedy jedna z nejbohatších částí pobřežní oblasti ČLR. Emigrantské provincie patří mezi nejrozvinutější; výše hrubého národního produktu na osobu představuje v Kuang-tungu a Če-ťiang dlohodobě čtvrtou či pátou pozici a ve Fu-ťien šestou celostátně. Čistý příjem na jednoho obyvatele je také výrazně nad celostátním průměrem. Ubývající pracovní síla v emigrantských oblastech je doplňována tzv. fluktuující migrací z chudého čínského vnitrozemí.

Hlavní důvody ilegální migrace tedy nejsou v chudobě, ale v rostoucích znalostech o možném rychlejším a efektivnějším zbohatnutí jinde, především v zahraničí. Velkou roli zde hraje vesnická "tichá pošta", která zprostředkovává pouze zprávy o úspěších krajanů v zahraničí, ale nemluví o ceně, jež se za ně musí platit. Mnozí zdejší Číňané se k ilegálním migrantům staví přezíravě, protože pocházejí z venkova a častokrát nemají ani ukončené základní vzdělání, "neznají svět" a neumí se ve světě chovat. Těm, co se chtějí vrátit, však pomáhají, protože je k tomu vede "pocit čínské sounáležitosti" a "vzájemné odpovědnosti."

V minulosti bylo v ČLR téměř nemyslitelné získat cestovní pas, proto pro potenciálního emigranta představovalo ilegální opuštění země často jedinou možnost. Po roce 1979 (zahájení ekonomických reforem a politiky "otevření se světu") se předpisy postupně zmírňovaly a dnes, kdy se o přidělování cestovních dokladů rozhoduje na provinční úrovni, je možnost legálního pořízení pasu mnohem vyšší. V podstatě je cestovní pas vydán každému

žadatelé, jenž doloží, že má k dispozici nejméně čtyři tisíce amerických dolarů. Tato suma má sloužit jako jistá pojistka v případě nehody nebo počáteční kapitál do podnikatelských začátků. Nicméně malou část nelegální migrace ještě stále představují “odpadlíci”, tj. členové vládních a obchodních delegací či uměleckých souborů, případně turistických skupin, kteří vycestují na základě oficiálních dokumentů a legálně nabytých krátkodobých víz, ale po příchodu na místo skupinu opustí a ztratí se v místní čínské komunitě. Ta je podle potřeby může “zásobit” padělaným (ukradeným) pasem či jiným dokladem totožnosti. Pokud ilegální migranti nemají v cílové zemi možnost půjčit si peníze na zaplacení cestovních výloh, nabízejí je různí zprostředkovatelé místním podnikatelům (nejenom čínským) na černém trhu práce, kde jsou těžké pracovní podmínky a nízké příjmy.

Čínské úřady se snaží ilegální migraci předcházet mnoha způsoby. Jednou z metod je “oprášení” tradičního systému osobní odpovědnosti místních orgánů za chování své komunity. Například pokud ilegálně opustí danou vesnici více než dvacet osob, jsou místní úředníci propuštěni ze svých funkcí a navíc finančně postiženi (pokuty mohou přesáhnout až 3 000 USD). Zesílená ostraha pobřežního pásma a pevninských hranic je zatím úspěšná jen částečně.

Čínská emigrace se do značné míry odlišuje od emigrace jiných etnických skupin, protože v ní má sexuální průmysl jenom nepatrný podíl. Velkou většinu ilegálních migrantů představují muži; jsou-li převáděny ženy, jsou už plnoleté (byť velice mladé) a v prostituci spatřují možnost rychlejšího splacení dluhů než ve “standardních” pracovních činnostech. To se však zatím odehrává většinou pouze v oblasti jihovýchodní Asie, kde se uplatňují příslušnice jihozápadních nečínských národností.

Během našeho výzkumu jsme sice narazili na případy prostituce, nejednalo se však o ilegální migraci. Čínské prostitutky působí zpravidla uvnitř vlastní komunity, nenabízejí se veřejně a prostituci provádějí pouze jako své “vedlejší večerní zaměstnání”, přes den se věnují standardnímu podnikání.

2.3. Geograficko-kulturní determinace ekonomických aktivit

Číňané z určité oblasti (geografické či jazykové) jeví tendenci emigrovat do země, kde mají možnost přidat se do komunity svých krajanů, kteří se tam už dříve usadili. Tento trend tzv. *řetězové emigrace* vznikl už v počátcích čínského vystěhovalectví, a tak na východním pobřeží najdeme řadu oblastí, jejichž obyvatelé se zaměřují na přesídlování do určité části světa. Číňané těmto oblastem říkají *čchiao-siang*, emigrantské vsi (doslovně “rodiště vystěhovalců”). Vazba je přirozeně oboustranná: krajané na obou koncích migračního řetězce si pomáhají při emigraci i při návratu z ní a udržují nepřetržitý kontakt s otčinou.

V mnoha případech se lidé z jedné provincie či oblasti věnují pouze jednomu druhu činnosti, přičemž jiné ekonomické aktivity, byť sebelukrativnější, přenechávají “cizákům” z jiných provincií. Proto je velice zajímavé rozdělení zkoumané skupiny podle regionů, odkud pocházejí.

Lokalitou je v tabulce označováno místo, kde respondent před odjezdem z ČLR žil či působil, nemusí však označovat jeho místo narození, které má uvedené v cestovním dokladu. Vidíme, že tradiční emigrantské oblasti jihovýchodní Číny i v naší skupině představují většinu. Máme však za to, že jejich podíl ve zdejší čínské komunitě je ještě vyšší. Odchyłka od reality je zřejmá především v případě provincie Fu-t'ien, odkud pochází značná část zdejších Číňanů, nebyli však ochotni s tazateli “ztrácet čas” nebo je podezírali, že patří k policii. Můžeme vyslovit oprávněné podezření, že část z nich nemá v pořádku své doklady, a proto nechtěli poskytnout své údaje. Další skupina nechápala smysl takového průzkumu nebo dala najevo obvyklou rezervovanost a nedůvěru k Čechům.

Rovněž podíl migrantů z Wen-čou a Čching-tchieny je vyšší, dotazovaní však zřejmě raději uváděli pouze “rodnou provincii” (Če-t'iang) v přesvědčení, že cizinci nemají dostatečné vědomosti o čínské geografii.

Vidíme, že nejvíce respondentů pocházelo z oblastí vyznačujících se tradicí vystěhovalectví do Evropy (Če-t'iang, Šan-tung, Fu-t'ien), pouze malá část byla z nejjihnější Číny (Hongkong a přilehlá provincie Kuang-tung), které se již odedávna zaměřují na migraci do jihovýchodní Asie a Ameriky.

Dle našeho názoru je v průzkumu poněkud výrazněji zastoupena migrace ze samosprávných měst. Jde většinou o lidi “světem protřelé”, častokrát s předchozí zkušeností ze zahraničí a s vyšším vzděláním, proto projevovali k tazatelům menší nedůvěru, častokrát aktivně pomáhali při navazování dalších kontaktů a zajímali se o průběh výzkumu.

tradiční emigrantské oblasti	75	40,54 %	Fu-t'ien	5	2,70 %	z toho	Fu-čou	2
			Če-t'iang	37	20 %	z toho	Wen-čou	17
							Čching-tchien	6
			Kuang-tung	4	2,16 %	z toho	Kanton	2
			Hongkong	4	2,16 %			
			Šan-tung	25	13,51 %	z toho	Čching-tao	13
migrace ze samospráv- ných měst	57	30,81 %	Peking	24	12,97 %			
			Šanghaj	24	12,97 %			
			Tiencin	9	4,86 %			
nová migrace ze severový- chodních provincií	22	11,89 %	Chej-lung-t'iang	7	3,78 %			
			Liao-ning	7	3,78 %	z toho	Šen-jang	2
			Ťi-lin	8	4,34 %		Čchang-čchun	3
nová migrace z východní Číny	7	3,74 %	Ťiang-su	5	2,70 %	z toho	Nanking	3
			An-chuej	2	1,08 %			
netradiční migrace z vnitrozemí	9	4,86 %	Kan-su	1	0,54 %			
			S'-čchuan	3	1,62 %			
			Che-nan	4	2,16 %			
			Chu-nan	1	0,54 %			
nezjištěno	7	3,78 %						

Tabulka č. 3: Lokalizace respondentů podle domovských obcí

2.3.1. Stručná charakteristika relevantních emigrantských zón v ČLR

Tradiční emigrační oblasti se nacházejí na pobřeží východní a jižní Číny, konkrétně v provinciích Fu-ťien, Kuang-tung (s jižní částí sousední Kuang-si a s Chaj-nanem) a v provincii Če-ťiang.

Kromě toho, že tyto zóny vysoké koncentrace tradičních emigrantských obcí (*čchiao-siang*) představují ucelené geografické celky, reprezentují současně také samostatná nářečí. Značnou členitostí zemského povrchu, která ztěžuje rozvoj infrastruktury, jsou totiž izolované nejenom vzájemně mezi sebou, ale také od čínského vnitrozemí. Pro obyvatele tohoto “emigrantského pásu” bylo v minulosti jednodušší hledat ekonomické příležitosti v nejbližší cizině, relativně lehce přístupné po moři, než překonávat nerovnosti terénu a spoléhat na šanci v lidnatější centrální části země.

Obyvatelé “emigrantského pásu” žili v minulosti na kulturní periférii čínské říše a nebyli k ní tak pevně vázáni jako lidé centrálních a severních oblastí. Stačí připomenout, že za tradiční kolébku čínského národa je pokládána oblast kolem Žluté řeky na severu, ačkoliv archeologické nálezy dokládají, že stejně stará či dokonce starší civilizační centra existovala i v jižní a jihozápadní Číně. Rovněž život u moře ovlivnil způsoby zajišťování obživy, materiální a duchovní kulturu tamních obyvatel. Část z nich se živila plody moře, ne prací na polích, proto necítili tak pevné sepětí s “rodnou hroudou” jako Seveřané a jejich podvědomí se vystěhováním až tolik nebránilo. Byli také první, kdo se setkal s evropskými obchodníky. Hlavními body těchto kontaktů byly vždy Kanton v Kuang-tungu a Sia-men ve Fu-ťien. V těchto oblastech se tedy na rozdíl od severočínských regionů protiemigrační nálady nevyskytovaly, spíše se tam objevuje pocit jisté výlučnosti, privilegovaného přístupu k vzácným věcem z ciziny. Dnešní čínská migrace do střední Evropy pochází doslova ze všech koutů země, nevytváří proto v cílových zemích samostatné “kolonie”, ale žije rozptýleně a jako dorozumivací prostředek namísto rodných dialektů používá standardní čínštinu. S čínskou migrací do České republiky tedy souvisejí především dvě pobřežní provincie (Če-ťiang a Fu-ťien), dále severněji ležící Šan-tung a čínský severovýchod.

Vystěhovalecké dějiny přímořské provincie Če-ťiang sice začínají už v polovině 19. století, jednalo se však tehdy spíše o ojedinělé případy. Ta pravá emigrantská horečka propukla až na konci 80. let 20. století. Většina migrantů pochází z oblastí Wen-čou a Čching-tchien. Obě leží v údolí řeky Ou (Ou-ťiang) v jižní části Če-ťiang u hranic s tradiční emigrantskou provincií Fu-ťien. Jsou od ní však ekonomicky i kulturně izolované horským pásmem, proto se Wen-čou vyvíjelo samostatně. Již v sungských dobách zde byl prosperující přístav, jehož otevření pro zahraniční obchod si imperiální mocnosti vynutily v roce 1876. Rané kontakty se Západem byly do značné míry zprostředkovávány rovněž misionáři, dodnes je proto v této části Če-ťiang silná křesťanská obec, jejíž náboženské aktivity se v poslední době stále výrazněji projevují. Dřívější kontakt s křesťanstvím čeťiangským emigrantům nepochybně usnadňuje první kroky na cizí půdě.

Město Wen-čou a jeho okolí osídlené asi 7 miliony lidí se proslavily hned na počátku ekonomických reforem, kdy se v původně zaostalé rolnické oblasti začaly zakládat malé podniky tzv. venkovského průmyslu. Ve wenčouské zóně nebyly příliš rozšířené nezemědělské podniky v kolektivním vlastnictví, a tak se zde už od počátku reforem prosazovali spíše individuální podnikatelé a malí živnostníci (čínsky zvaní *ke-tchi-chu*) jako místní aplikace systému rodinné odpovědnosti za produkci (*pao kan tao chu*). V deltě řeky Ou je v současnosti pouze malá část venkovského obyvatelstva zaměstnaná v zemědělství

(10–37 procent). Většina z nich pracuje v malých podnicích rodinného typu, které vyrábějí široké spektrum produktů krátkodobé i dlouhodobé spotřeby, jakož i výrobní prostředky.

Vytvořila se zde celá řada specializovaných venkovských trhů na jednotlivé komodity, jejichž rozmach návazně stimuloval další rozvoj příslušných městysů a městeček. Bývalí rolníci se naučili tržnímu chování, rozvíjejí své manažerské schopnosti a uvykli podnikatelskému riziku. Původní malé podniky založené na manuální práci se mění v plně mechanizované a automatizované dílny, z řemeslné malovýroby se stává vysoce kvalifikovaná práce využívající nejnovějších technologických poznatků. V mnoha případech mají tato venkovská rodinná hospodářství několikanásobně vyšší příjmy než vznikající městská střední vrstva. Poté co ti bohatší vložili první zisky do zlepšení svých životních podmínek (a venčovský venkov tak proměnili doslova ve vilové čtvrtě), začali hledat další investorské možnosti v zahraničí – částečně v jihovýchodní Asii, ale především v západní Evropě (Holandsku), kde vznikla početná vystěhovalecká komunita už v první polovině 20. století. Z Holandska a jižní Evropy se dále přesouvají do Maďarska, bývalého Československa a Polska.

Provincie Fu-tien představuje po Kuang-tungu druhý hlavní zdroj čínské emigrace v minulosti i v současnosti. Z Fu-tienu odvozuje svůj původ asi 30 procent etnických Číňanů usazených v jihovýchodní Asii. Zastupují je mluvčí dialektů *min* a Hakka. Podle různých odhadů představují dnes Fuťenci až 78 procent nové čínské migrace. Pocházejí především z okolí správního střediska Fu-čou a jižní části provincie (Sia-men, Čang-čou, Čchüan-čou).

Rozmach migrace z venkovských oblastí kolem Fu-čou souvisí také s ostrovním sousedem této provincie. Tchajwanci pomohli vytvořit příznivé ekonomické prostředí pro legální i ilegální migraci především do USA, ale též do střední Evropy. Některé vesnice se téměř vylidnily; kolem roku 1994 fuťenská migrace prudce poklesla jednoduše proto, že se už téměř vyčerpaly její zdroje. Ačkoliv se migrace ještě úplně nezastavila, ekonomický boom posledních let ji značně zpomalil, a to především v okolí velkých měst, kde rolníci nacházejí nové možnosti zbohatnutí bez toho, aby se nejdříve dlouhodobě zadlužili náklady na cestu za bájným bohatstvím jiných kontinentů.

Provincie Šan-tung byla v minulosti také cílem koloniálních snah evropských mocností a město Čching-ťao dodnes připomíná německá sídla (proslavilo se také nejstarším a nejznámějším čínským pivovarem). Můžeme říci, že jistým dozvukem tohoto historického období bylo najímání čínských dělníků do francouzských a britských pracovních oddílů během 1. světové války. Původně byli určeni pouze na práce v zázemí, ale po vstupu Číny do války je nasazovali i na frontu, byť ne přímo do válečných akcí. Specifické bylo, že nábor pracovních oddílů probíhal na základě mezivládních dohod hlavně v severočínských provinciích Šan-tung, Che-pej a Č'-li (bývalá sídelní provincie ležící kolem Pekingů), tedy v oblastech bez staré emigrantské tradice. Většina nasazených Číňanů se sice po válce vrátila domů, ale část z nich v Evropě zůstala. Obě skupiny se staly základnou pro novější typ migrace z čínského severu.

V současnosti se všude ve světě mění čínské migrační vzorce. Ve vztahu k nám je “novinka” z poslední doby, tj. ilegální migrace ze severovýchodních provincií (bývalé Mandžusko) na ruský Dálný východ, odkud se pokračuje do střední a východní Evropy, hlavně do Moskvy, Prahy, Budapešti a Bělehradu. Pomocí evropských převaděčských sítí se potom dá relativně lehce dostat do západní Evropy, ačkoliv některé studie poukazují na to, že také existuje ilegální migrace ze západní do východní Evropy.

Číňané ze severovýchodu zahájili už počátkem osmdesátých let 20. století pohraniční obchod s ruským Přímořím. Část z nich se dokonce na Sibiři usadila a do značné míry ovládají tamní maloobchod, hlavně textilem a potravinami. Své zisky investují do nákupu kůží a kožešin, které s úspěchem prodávají dále do ruského vnitrozemí či dokonce až v Evropě. Část z nich na své cestě do západní Evropy po jistou dobu působí v evropské části Ruska nebo na Ukrajině.

2.3.2. Podnikatelská činnost a hmotné zajištění pobytu v ČR

V pobřežní části Číny a v samosprávných městech, odkud dnes pochází většina migrantů do střední Evropy, postupně v důsledku ekonomického rozvoje vzniká nová čínská dynamická buržoazie, která vytváří značné bohatství, dochází k akumulaci ekonomické moci vymykající se vládní kontrole a rapidně se rozšiřuje střední třída. Navíc se tamní Číňané stále intenzivněji podílejí na dění ve vnějším světě, a to obchodem, investicemi, vzděláním i kontakty na zámořské čínské “kolonie”.

Jak jsme už uvedli, i v naší čínské komunitě existuje “podnikatelská specializace” podle domovských obcí jednotlivých migrantů. Samozřejmě převažuje finančně méně náročný druh ekonomických aktivit, tj. prodej u stánků na tržištích.

žák, student	pedago- gická a cvičitel- ská činnost	pohostin- ství, restaurac- e	obchod textilem a oděvy	obchod obuví a koženou galantérií	velko- obchod smíšený	velko- obchod potravin y	jiné	nezjištěn- o
10	5	55	54	11	22	3	13	12
5,40 %	2,70 %	29,73 %	29,20 %	5,95 %	11,89 %	1,62 %	7,03 %	6,49 %

Tabulka č. 4: Oblasti podnikání

Obecně se dá říci, že migranti z Če-ťiangu se (nejenom u nás) specializují na restaurace a podnikání v oboru pohostinství. Jejich krajané z Fu-ťieny se zase zaměřují především na stánkový prodej textilního a obuvnického zboží, oděvů a kožené galantérie, případně hraček a elektronického zboží, dováženého do čínských velkoskladů přímo z ČLR.

Číňané z velkých měst (Peking, Tiencin, Šanghaj) patří zpravidla mezi nejvzdělanější a snaží se prorazit v intelektuálně zaměřených činnostech (učitelé čínského jazyka a písma, trenéři bojových umění, umělecká odvětví – malířství, kaligrafie) nebo patří do kategorie velkopodnikatelů.

V kategorii žáků a studentů jsou nejenom děti zde podnikajících Číňanů, ale též řádní studenti na našich vysokých školách a stážisté (ať už mají státní stipendium nebo si náklady na studium hradí z vlastních, tj. rodinných prostředků).

Do kategorie “jiné” jsme zařadili málo zastoupená zaměstnání (zemědělství, léčitelství, dekoratérství atd.), jakož i rodinné příslušníky, kteří pečují doma o dítě a ženy na mateřské dovolené.

Pod hlavičkou “nezjištěno” uvádíme případy těch respondentů, kteří tvrdí, že se podnikání nevěnují ať už z věkových nebo jiných důvodů, ale neuvedli zdroj obživy. V některých případech se domníváme, že dotazovaný podniká bez povolení nebo pracuje u svých krajanů na černo a nechtěl jim způsobit nepříjemnosti. Dva z respondentů, kteří přiznali práci na černo v čínských restauracích, jsou k tomu nuceni svou osobní situací – nemají totiž žádný doklad své totožnosti a nemohou se zaměstnat řádně. Jeden z nich neuspěl při ilegálním pokusu o cestu do Španělska a jeho pas zůstal u převaděče. Sám byl v ČR odsouzen a propuštěn po výkonu trestu bez jakýchkoliv dokladů a prostředků. Byl tudíž přímo nucen využít možností v rámci čínské komunity a snaží se své postavení s pomocí krajaňského sdružení legalizovat.

samostatný podnikatel, šéf	zaměstnanec čínské firmy	zaměstnanec české firmy	práce “na černo”	bez zaměstnání nebo neuvedeno
102	70	2	2	9
55,14 %	37,84 %	1,08 %	1,08 %	4,86 %

Tabulka č. 5: Pracovní zařazení

Číňané dnes odjíždějí do zahraničí především proto, aby lépe a rychleji zhodnotili doma nashromážděný kapitál. Kromě těch nejbohatších, kteří mají hned v počátcích dostatek prostředků na založení větší firmy, začíná většina z nich “od základu”, tj. jako zaměstnanci ve firmách svých krajanů nebo ve stánkovém prodeji, kde nabízejí zboží od čínských velkoobchodníků.

O Číňanech v zahraničí se říká, že jsou národem šéfů, a to platí i pro zdejší komunitu. Jakmile je to možné, osamostatňují se, protože tím stoupne jejich prestiž ve zdejší komunitě i v domovské obci. V zájmu příštích zisků v cizině častokrát mění zaměstnání. Lidé z jihočínského venkova se stávají stánkaři, obsluhují v restauracích a bufetech, tj. pobyt v zahraničí pro ně znamená postup na společenského žebříčku. U městského obyvatelstva ze samosprávných měst naopak dochází často k poklesu prestiže, z lidí zabývajících se v Číně intelektuálními činnostmi se stávají manuálně pracující.

Výpověď č. 4:

Ze začátku jsme také byli v Praze, měli jsme tam stánek u Karlova mostu. No, je to kulturní město. Ale potom jsme přišli sem [tj. na okraj Karlových Varů] není to sice na takové úrovni, ale cítíme se tady dobře, je tu klidněji.

Doma by to nešlo, asi bych celý život dělala to samé. A už vůbec ne v Hongkongu, tam se klade velký důraz na společenské postavení. Ale mnoho Číňanů v zahraničí změnilo specializaci. Já jsem školená zpěvačka, zpívala jsem doma v souboru a učila zpěv a tady dělám kuchařku, holku do kuchyně.

[N 03; mluvčí – manželská dvojice – pocházejí z Tiencinu, samosprávného města na úrovni provincie, v Číně získali vysokoškolské výtvarné, resp. hudební vzdělání

Migranti, kteří zde nemají příbuzné nebo známé, volí na začátku většinou možnost zaměstnání u krajanů, protože tím překlenou počáteční obtíže. Někteří dokonce v minulosti přijížděli na pozvání zde již usazených čínských podnikatelů, kteří jim “zálohově” hradili i cestovní náklady. Čínští zaměstnavatelé se totiž ke svým podřízeným tradičně chovají velice paternalisticky, zajišťují pro ně ubytování a stravování, pomáhají vyřídit formality atd. Někdy dokonce najímají pro své zaměstnance i učitele základů češtiny. To pokládají za povinnost ze své strany stejně tak, jako je povinností zaměstnance pracovat “od vidím do nevidím”. Až na výjimky ovšem šéf i podřízený pracují ze stejným nasazením bez ohledu na okolnosti.

Po delší či kratší době, když už je migrant částečně obeznámen s prostředím, začíná pociťovat své podřízené postavení jako svazující a mohou nastat dva případy. Buď se se stávajícím šéfem dohodne na partnerství, vloží do podniku své peníze, a tím umožní jeho další rozšíření, nebo se osamostatní, ve většině případů ve stejném odvětví, a stává se pro bývalého šéfa konkurencí. Pokud se však rozešli po vzájemné dohodě, zachovávají i nadále dobré vztahy a dokonce si pomáhají (samozřejmě, že ne na úkor vlastního podnikání).

Výpověď č. 5:

My jsme spolu začínali, teď on začal sám tuto restauraci, vlastně jsme konkurence, ale to nevadí. My [mluvčí s manželkou] mu trochu pomáháme, chodíme sem někdy jíst, aby měl reklamu. Začátky jsou těžké, nemá ještě moc zákazníků, tak aby lidé viděli, že je to tady dobré.
[N 05]

Většina z migrantů hodlá v Čechách nebo v Evropě pracovat pouze kratší dobu, nechtějí se usadit dlouhodobě a jenom část svých zisků reinvestují zpátky do podniku. Část posílají příbuzným do Číny, podporují jejich podnikání, kupují si byty a domy. Všichni mají obavy z budoucnosti a snaží se o co nejvyšší úspory, protože v Číně ještě není dostatečně rozvinutá sociální síť a penzi mají zajištěnou pouze zaměstnanci státních podniků. Současně projevují materiální péči o své rodiče, děti a další příbuzné.

Startovní kapitál pro založení samostatného podniku tvoří buď rodinné úspory z Číny nebo příjem ze zaměstnání v ČR, menší část využívá “kolektivní kapitál” svého původního čínského zaměstnavatele, který je vyslal do Evropy (může to být soukromý podnikatel, státní podnik či firma v kolektivním vlastnictví, podnik zřízený místní vládou nebo některou společenskou organizací). Specifiku zde podobně jako jinde ve světě představují půjčky od přátel žijících v ČR, v Číně či jinde v zahraničí, které suplují bankovní služby nepřístupné pro cizince. České banky totiž neposkytují úvěry a půjčky ani velkým zavedeným firmám, pokud je jejich majitelem cizinec.

V oblasti svépomocného financování vyniká “kolektivní bezúrokové úvěrování” v rámci wenčouské komunity. Jedná se o starou tradici, která se dodnes na čínském venkově praktikuje a říká se jí jednoduše *chuej*, “spolek”. K jejímu bezproblémovému fungování je potřebná vysoká míra vzájemné důvěry a odpovědnosti. V Číně závisí důvěra a lojalita na osobních vztazích, nikoli na smlouvách, zákonech nebo jiných právních listinách, proto je záběr těchto “spolků” relativně úzký. Ten, kdo potřebuje půjčku, aby mohl například zřídit restauraci (což je nejoblíbenější forma podnikání čet’iangských imigrantů), prostřednictvím svých známých zorganizuje skupinu lidí ochotných na jistý čas postrádat část kapitálu.

Požadovaná suma se vydělí počtem účastníků a každý z nich vloží svůj podíl do společného banku, většinou v hotovosti. Jako první použije celkovou sumu iniciátor “spolku”. Poté, co otevře svůj podnik, odkládá stranou část zisku, až shromáždí původní sumu. Tehdy svolá “spolek” a na hostině se rozhodnou, kdo z účastníků použije půjčku jako další. To se po jistém čase opakuje (výše sumy klesá, protože se snižuje o podíly těch, kteří už půjčku využili). V ideálním případě “spolek” zanikne poté, co všichni využijí možnost půjčky a každému se vrátí jeho díl zpátky. Stává se však, že kruh se protrhne, když je ve “spolku” nečestný člen nebo někdo neúspěšný, neschopný šetřit a vrátit vypůjčenou sumu.

Číňané pocházející ze severních provincií tuto praxi odsuzují hlavně proto, že u nás v roli “spolku” častokrát vystupuje neoficiální Wenčouský krajanský spolek, který půjčuje potřebný kapitál i nováčkům, o nichž si někteří myslí, že se do ČR nedostali “řádnou cestou”. Také se jim nezdá spravedlivé, že “nevzdělaní lidé” z Če-t’iangu si mohou půjčit peníze nejenom od příbuzných, ale též od organizace, a tím dle jejich soudu nemají stejné startovní podmínky. Reflektují tak odvěkou čínskou rivalitu mezi severem a jihem, městem a vesnicí.

Výpověď č. 6:

Tady ti Číňané jsou také různí, nejsou všichni stejní. Hodně lidí z Fu-t’ienu a Čching-tchienu patří do “temných spolků”, nejdou za svou věcí přímo. Ovšem, je tady rozdíl mezi Severany a Jižany, protože ti z jihu pocházejí z vesnic, mají nízkou kulturu, a ti ze severu jsou měšťané. To je hlavní rozdíl. Takový vesničan ničemu nerozumí, nic nezná, on zná jenom, jak emigrovat, ví, že v zahraničí je dobře, tak tam jde. Ti ze severu, z města, mají vzdělání, mají představu o své budoucnosti, nevyjíždějí kvůli zachování své existence. Vždyť my bychom mohli existovat i doma, ale myslíme si, zdaleka není možnost lepšího rozvoje osobnosti. ... Měli jsme možnost jet do Japonska nebo jihovýchodní Asie, protože však máme vzdělání zaměřené na západní kulturu, nejlepším řešením byla pro nás Evropa.

I mezi námi z velkých měst je rozdíl. Peking je hlavní město a Šanghaj, ta byla sto let koloniální, finanční centrum. To samozřejmě ovlivnilo lidskou povahu, proto se Šanghajané tak vyznaží v penězích, umí dobře počítat. No a všichni Severané nemají rádi ten jižanský důraz na peníze. [N 03]

2.3.3. Sociálně kulturní charakteristika

Je zřejmé, že se v průběhu deseti let změnil hlavní cíl čínské migrace do ČR. Původně přicházeli především muži v produktivním věku s cílem ekonomicky posílit svou rodinu doma. V posledních letech se k nim přidávají i osoby závislé – děti (častokrát narozené v ČR) a prarodiče. To naznačuje, že komunita se začíná usazovat a jedna její část zvažuje možnost pobytu dlouhodobého nebo trvalého. Z výpovědí respondentů našeho výzkumu můžeme vysledovat, že k této změně už částečně dochází, protože přes 60 % dotazovaných nežije v Čechách osamoceně, ale mají zde nejméně jednoho člena širší rodiny (rodiče, prarodiče, sourozence, děti, vzdálenější příbuzní).

Šest z našich respondentů (muži i ženy) uzavřelo manželství s českým partnerem, čímž získali nové rodinné zázemí, české příbuzné a jejich přátele.

příbuzní žijící v České republice			příbuzní žijící jinde v zahraničí (mimo ČR a ČLR)		
ano	ne	neuvedeno	ano	ne	neuvedeno
115	49	21	33	36	116
62,16 %	26,49 %	11,35 %	17,84 %	19,46 %	62,70 %

Tabulka č. 6: Rodinné poměry

Na základě výpovědí můžeme odvozovat, že lidé s rodinami mají tendenci zůstat v ČR déle než jednotlivci. Mají-li však příbuzné jinde v zahraničí, častokrát výhledově předpokládají, že se k nim přidají, pokud se jejich ekonomické postavení u nás výrazně nezlepší. Číňané s rodinným zázemím se více snaží uspět v podnikání, ve větší míře navazují také kontakty se svým českým okolím (například prostřednictvím dětí) a odmítají účast na hazardních hrách a jiných “nezdravých kratochvích”.

Čínský rodinný život se neuzavírá kolem nukleární rodiny, na všech oslavách se podílejí i členové širší rodiny, vzdálenější příbuzní, přátelé z rodiště atd. Je zvykem slavit kolektivně nejenom tradiční svátky, ale též velké rodinné události, například narození dítěte, narozeniny, úspěchy v podnikání, otevření nové restaurace apod.

2.4. Kontakty s Čínou a čínskými komunitami v zahraničí

Většina respondentů udržuje pravidelné kontakty se svými příbuznými v ČLR (nebo v zahraničí) prostřednictvím dopisů, telefonicky i osobně. Někteří létají do ČLR několikrát ročně z pracovních důvodů, jiní jednou za několik let. Tyto pevné vazby jsou dány také tím, že pouze malá část zdejších Číňanů má delší podnikatelské zkušenosti z pobytu v zahraničí.

předchozí zkušenosti ze zahraničí			lokalizace předchozí zahraniční zkušenosti			
ano	ne	neuvedeno	Asie	Evropa	Amerika	Afrika
46	118	21	3	32	7	6
24,86 %	63,78 %	11,35 %	6,52 %	69,56 %	15,22 %	13,04 %

Tabulka č. 7: Předchozí zkušenosti z působení v zahraničí

Výzkum ukazuje, že pokud došlo před příchodem do ČR k nějakému pobytu v cizině, jednalo se většinou o kratší pobyt v Evropě. Lidé ze severnějších částí Číny představují většinou migranty první generace, bez předchozí rodinné vystěhovalecké zkušenosti. Pouze u části Číňanů pocházejících z Če-t'iangu existuje rodinná vystěhovalecká tradice, zpravidla do západní Evropy. Ti také se svými krajany jinde v Evropě i nadále udržují nějakým způsobem kontakty; buď spolupracují podnikatelsky, nebo se alespoň přátelsky navštěvují.

Belgie	Itálie	Maďarsko	Německo	Polsko	Rakousko	Rusko	Španělsko	Ukrajina
2	2	4	7	1	7	2	1	6

Tabulka č. 8: Předchozí podnikatelské zkušenosti z evropských zemí

Zdejší čínská komunita, respektive její nejagilnější, dlouhodoběji usazení představitelé, se snaží udržovat se svými krajany v zahraničí i oficiální kontakty. V létě 2001 vyslali svého představitele na evropskou konferenci čínských krajanských spolků do Paříže a v září se několik z nich zúčastnilo šesté světové konference podnikatelů čínského původu z celého světa, která se poprvé konala v ČLR, v městě Nanking (tradici setkání založila Singapurská obchodní komora).

2.4.1. Vztah k čínskému zastupitelskému úřadu

Kromě vyřizování úředních záležitostí na konzulátě mají zdejší Číňané jenom málo příležitostí kontaktovat členy čínského velvyslanectví, ani o to většinou nejeví zájem. Jsou přesvědčení, že ambasáda jako oficiální představitel ČLR se stejně o soukromé podnikání nezajímá, ani to “nemá v popisu práce”. Nicméně své vlasti projevují i v zahraničí velkou loajalitu a na akce komunity zvou také členy velvyslanectví (většinou se jich osobně zúčastňuje i současný velvyslanec, jenž se pravidelně zajímá o aktivity čínské komunity).

Výpověď č. 7:

Podívej, ani jsem si nevšimla, že tam byla také čínská vlajka! [při pohledu na záběr z komunitních oslav] ... No ale fakt, to my Číňané v zahraničí jsme takoví vlastenci, že ji máme všude. To už je v nás. [N0 3]

V rozhovorech se běžně vyjadřují na podporu stávající čínské politiky a pochvalují si ekonomické reformy, které jim umožňují podnikat a bohatnout. Většina z nich pravidelně sleduje zprávy z vlasti (prostřednictvím čínského tisku, rozhlasového vysílání pro zahraničí či prostřednictvím satelitní televize) a projevuje zájem také o světovou politiku. Těší se z toho, že Peking získal olympiádu v roce 2008 a pokládají to za první možnost, jak dát světu na vědomí, že Čína už není slabá, ale patří mezi velmoci. Jsou hrdí na čínské ekonomické úspěchy, odsuzují však vysokou míru korupce a byrokracie v ČLR.

Výpověď č. 8:

V Číně by měli všechny funkcionáře od středních kádrů nahoru postavit do řady a nad žádným se neslitovat. Tady je těžší život, ale ne až takové rodinkářství. [N 04]

3. Vztah čínské menšiny k majoritní společnosti

Dá se říci, že stejně jako v jiných částech světa, vystupují Číňané také u nás jako “neviditelná minorita”, do značné míry uzavřená majoritní společnosti. Můžeme však pozorovat i další rysy, které má “naše” čínská komunita společně se svými krajany v jiných evropských zemích. Spoléhají se sami na sebe, a pokud potřebují pomoc, obracejí se na své krajany. Zkušenost je totiž poučila, že české úřady nemají zájem řešit jejich problémy. Otázka vzájemné interakce je především otázkou vzájemné komunikace, je tudíž závislá hlavně na jejich znalosti českého jazyka, protože čeští úředníci cizí jazyky většinou neznají.

znalost českého jazyka					výuka češtiny	
žádná	slabší	vyhovující	dobrá	bohemista	systematické studium	pouze praxí a samostudiem
19	69	64	29	4	44	141
10,27 %	37,28 %	34,59 %	15,68 %	21,62 %	23,78 %	76,22 %

Tabulka č. 9: Úroveň znalosti českého jazyka

Pokud naši respondenti nestudovali bohemistiku, omezuje se jejich znalost českého jazyka především na mluvenou formu, většinou česky neumí psát, i když mluví celkem dobře. Sami říkají, že mají potíže také se čtením českých novin a jejich jazykové znalosti jsou na úrovni desetiletého dítěte. Obecně se dá říci, že lepší úroveň češtiny a vyšší samostatnost ve vyjadřování projevují Číňané usazení mimo Prahu, kteří nemají možnost zvát si ke každodennímu jednání tlumočníky.

Výpověď č. 9:

Za prvé, já sem těžko dostanu lidi z Prahy na práci, za druhé, ekonomika – to neexistuje, za hodinu chtějí kolem pěti set nebo ještě více. A taky, když mám peníze, tak fungují, když nemohu dát dost, tak nefungují. Ovšem, co když je situace taková, že prostě musím! Tak co, jdu do toho tvrdě, zapřu se, a funguji jako tlumočnick sám sobě. Jsem tady v České republice už deset let a jsem hrdý na to, že jsem za tu dobu nedal ani korunu na tlumočníky. Samozřejmě, kromě oficiálních papírů, kde je potřeba ověření. Ale na úřadech, v bance, na policii je vůbec nepotřebuji.

V počátcích jsem si pomáhal němčinou, trochu jsem ji uměl z domova, tady totiž jezdí hodně lidí z Rakouska, tak to šlo. Ted' už mluvím česky lépe než německy, z té jsem dost zapomněl.

Jazyky jsou nejdůležitější. Proč tady Číňané tak mizerně fungují, lidé se na ně dívají jako na slabé, nemají sílu, malinké obchody. Nemohou ukázat sílu své ekonomiky, protože nemají jazyky. Když už umějí, tak nejsou slabí. Číňané jsou přeci takoví chytrí, takoví pracovití, ale...
[N 05]

Část z respondentů měla po příjezdu do České republiky zájem o výuku češtiny, ale většinou do kurzů přestali po krátké době docházet proto, že celodenní práce u stánku je příliš unavovala, že škola byla vzdálená od jejich bydliště nebo že kurzy byly příliš všeobecné a teoretické. Za důležité totiž považují zvládnutí potřebné slovní zásoby a gramatické nevěnují pozornost.

Mladší generace má lepší znalost češtiny, rodiče své děti posílají buď do českých škol nebo alespoň na odpolední kurzy, aby jim mohly později pomáhat při jednání na úradech.

3.1. Charakteristika a podoby vzájemných kontaktů

Vzhledem k nízké úrovni jazykových znalostí, tradiční čínské nedůvěře a české otažitosti se vzájemné kontakty omezují většinou pouze na pracovní sféru. Číňané si stěžují na malou vstřícnost českých úředníků, neochotu pomoci v jazykových potížích a nemožnost jednat v jiném světovém jazyce. Vadí jim dlouhé čekací doby a pomalost při vyřizování i těch nejběžnějších záležitostí. Nepochopitelné pro ně je, že ani na cizineckém oddělení policie nejsou k dispozici materiály v angličtině a všechny dotazníky jsou pouze v českém jazyce. Jsou proto odkázáni na pomoc českých nebo čínských tlumočnicků, kteří v mnoha případech také nejsou schopni vše přesně přeložit.

Výpověď č. 10:

Kdykoli vzpomene tlumočnicka, rozčílí mne. Její úroveň čínštiny není nijak zvlášť dobrá. Některým slovům vůbec nerozumí. Když nerozumí, nevdá, má mi to říci a společně to přeložíme. Ona však nic neřekne a přeloží si to dle svého. [D 01]

Největší potíže vznikají, pokud je Číňan účastníkem soudního konání. Většina soudních tlumočnicků nemá dostatečnou praxi a odpovědnost, aby tuto funkci mohli spolehlivě vykonávat. Za největší nedostatek pokládají fakt, že žádný z důležitých dokumentů (obžaloba, rozsudek apod.) nemají k dispozici v čínštině, pouze je jim jeho znění ústně, častokrát velmi volně, interpretováno. Nedostatečná pozornost tlumočnicka nebo jeho nedostatečné vědomosti mají nezřídka za následek změny ve výpovědích, ačkoliv Číňan podává skutečnosti stále “ve stejném znění”.

Číňané obecně nemají důvěru v objektivnost českých soudů a policie. Jsou přesvědčeni, že nechrání jejich zájmy a dojde-li ke konfliktu Číňana s Čechem, automaticky straní Čechovi. Jsou-li poškozeni, raději ztrátu oželí, než by se obraceli na policii. Několik z nich například bylo v poslední době podvedeno při hledání ubytování a příslušníci policie jim při oznámení události prý pouze lhostejně sdělili, že nejsou první.

Největší nebezpečí ovšem souvisí s nelegální migrací a hazardem. Protože v poslední době došlo u soudů několikrát k osvobození lidí, kteří se na těchto aktivitách podílejí, nemají v ně důvěru a odmítají vypovídat, aby se později neocitli v ohrožení ze strany gangů. Nechápu, proč se úřady při posuzování těchto lidí “řídí svým protičínským postojem” a nerespektují mezinárodní zákony. Nejvíce je rozhořčilo, když zde byl zatčen Číňan hledaný prostřednictvím Interpolu za zločiny spáchané v Číně, ale české úřady ho nevydaly “z humanitárních důvodů”, protože dotyčný poskytl falešné doklady o své činnosti v čínském demokratizačním hnutí (na padělcích se podílel i jeden z čínských soudních tlumočnicků). Tyto materiály však zdejší představitelé čínského disentu nemohou potvrdit.

Výpověď č. 11:

Proč jsem neučinil oznámení na policii? Protože mi vyhrožovali. Abych byl upřímný, i kdyby mi nevyhrožovali, asi bych také neučinil oznámení na policii. To proto, že jsem neodešel do ciziny, abych vyhledával nějaké nepříjemnosti. Myslím si, že nejenom já, ale většina lidí by se zachovala stejně. To už je ta lidská úzkostlivost.... Cokoliv tady říkám, vyzní nejasně, ke všemu potřebuji tlumočníka. [D 02]

3.2. Názor na české spoluobčany

Je celkem přirozené, že Číňané si v Evropě všímají v první řadě rozdílů v bydlení a stravování (příčem evropskou a českou kuchyni nepokládají za zdraví prospěšnou a setrvávají při svých zvyklostech). Většina z nich si stěžuje, že Češi nemají zájem poznat jejich čínskou vlast, nezajímá je Asie a její rozmach. Jsou hrdí na úspěchy Číny a nechápou, proč i ti nejbohatší z nich jsou tady pokládáni za občany druhé kategorie. Pokládají se za investory, kteří do Čech přinášejí peníze a pracovní příležitosti. Přáli by si, aby se na ně český lid nedíval jako na ty z komunistického režimu, nebo na pašeráky drog a lidí, ale na rovnocenné partnery.

Výpověď č. 12:

Čína zatím neměla možnost projevit se na mezinárodním poli [narážka na olympiádu], tak se toho teď chopili. Ale to tady také nikoho nezajímá. Představte si, co mi říkali, když jsem přijel: "Teď už jste spokojený, když jste u nás. Vždyť doma nemáte ani rýži, že?" Tak jsem jim říkal: "Ne, nemáme rýži, dokonce jsem neměl ani kalhoty. Měli jsme jenom jedny kalhoty, tatínek, maminka a já spolu. Jinak nic doma nemáme." To jsem si z nich dělal takovou legraci. Vždyť já jsem odešel z fabriky už v osmdesátém roce a začal jsem sám podnikat. A oni vůbec neví, co je to Čína, myslí si, že jsou tam jenom komunisti a nic více. Ale komunisti musí pracovat pro své lidi, jinak Čína bude kaput. [N 05]

Největší potíže mají čínští podnikatelé s českými pracovníky. Uvádějí, že by rádi zaměstnávali domácí síly, ale čeští zaměstnanci jim často kradou materiál i peníze, plýtvají s jídlem či materiálem, nemají zájem na prospěchu firmy, nedodržují pracovní dobu, mají neomluvené absence v práci, nerespektují hygienické předpisy (kouření v přípravně jídla apod.). Za nemorální pokládají to, že Češi ochotní pracovat v cizí firmě požadují vysoké platy za málo práce a nerespektují ani pracovní dobu.

Výpověď č. 13:

Moje podniky fungují celkem dobře, ale je tam také chyba. Tam je čínský kuchař a česká prodavačka, rozdíl v mentalitě, jazyce, v myslích... vždycky jsou tam nějaké problémy, nějaké chyby, hádají se. Já jsem teď jako hasič, kde mají problém, tam okamžitě jedu, honem vodu, říkám klid a zase jedu řešit spory jinam. [N 05]

Podobně mají čínští velkopodnikatelé potíže s platební morálkou svých českých obchodních partnerů. Řada z nich omluvně uvádí, že dodávají zboží vietnamským trhovcům pouze proto, že české firmy jim vůbec neplatí nebo poukazují peníze opožděně.

Na potíže jiného druhu narážejí Číňané, kteří tady uzavřeli sňatek. I když je rodina partnera přijme a chová se k nim hezky (což není pravidlem ve všech případech), pociťují ostrakizmus a nepřízeň okolí stejně jako jejich český partner (lidé přecházejí na druhou stranu ulice, nezdraví atd.). Někteří z nich mají i osobní zkušenosti s projevy rasismu na veřejných prostranstvích. Nejvíce jim však vadí neúcta a přezíravost prostředí.

Výpověď č. 14:

Když je zdvořilý Čech, tak se mu poděkuje. Když Češce nabídne místo Číňan, nebo ji podrží dveře, tak se nic neděje. Udělal jsem to jednou dvakrát, pak už ne. Říkám si, že mám svou hrdost, nejsem přece pes, jsem normální člověk. [L 17]

Navzdory všem potížím se většina členů zdejší čínské komunity snaží začlenit do majoritní společnosti a spolupracovat. To dokládá i finanční sbírka, kterou mezi sebou uspořádali po velkých povodních v ČR roce 1998. Na povodňový fond organizace "Člověk v tísni" odevzdali prostřednictvím svého krajanského sdružení 240 000 korun.

4. Snahy o založení etnických organizací a společenské aktivity

Číňané jsou zvyklí si v cizině pomáhat a vzájemně řešit vzniklé problémy. Ovšem – pokud si důvěřují. A první podmínkou důvěry je rozumět si. Podpůrné spolky tudíž zakládali lidé mluvící stejným dialektem nebo pocházející ze stejné oblasti. To bylo v minulosti relativně jednoduché, protože hlavní vystěhovalecké oblasti se nacházely ve třech jihovýchodních provinciích. V současnosti je však jazykové i regionální složení čínské migrace mnohem komplikovanější.

Zde si musíme uvědomit, že v minulosti nevznikl pojem “čínský národ” jako termín etnický, ale označoval ty obyvatele čínského císařství, kteří se hlásili k usedlé rolnické kultuře východoasijského typu. Stíral se tak rozdíl národnostní, náboženský, geografický, jazykový atd. To, že tohle pojetí národa u obyvatel ČLR zůstává zachováno také v současnosti (ať už vědomě či nevědomě), dokumentuje výmluvně i situace v naší čínské komunitě. Navenek všichni vystupují jako Číňané, nositelé čínské kultury, část z nich se však hlásí k jinému etniku než k národu Chan (tj. k etnickým Číňanům). Předběžný výzkum ukázal, že na našem území žijí čínští Mongolové, Mandžuoové, Chuejové (muslimové), Čuangové, Tibetáňané a snad i další etnika. Rovněž mezi samotnými Chany jsou mluvčí mnoha různých dialektů čínštiny. Ačkoliv i u nás, podobně jako jinde v Evropě, převládají přistěhovalci z Fu-t'ien a Če-t'iang, setkáváme zde lidi doslova ze všech koutů Číny. Nicméně na své okolí působí “jednotně” jako Číňané a mezi sebou komunikují většinou tzv. standardní čínštinou založenou na pekingském dialektu.

4.1. Mezinárodní čínská škola

Mezinárodní čínská škola v Praze byla akreditována v srpnu 1995. Původně využívala pronajatých prostor na kolejích VŠCHT v Praze 6-Dejvicích, v listopadu 2001 se přestěhovala do vilky na Praze 10. Škola poskytuje celodenní možnost vzdělávání pro čínské děti v čínštině podle osnov platných na základních školách v ČLR. Jako cizí jazyk se vyučuje angličtina a čeština (3 hodiny týdně). Vysvědčení je rovnocenné s vysvědčením ze škol v ČLR. Pro čínské děti, které dopoledne navštěvují české školy, nabízí odpolední kurzy čínštiny a angličtiny, hodiny výtvarné a hudební výchovy, pohybové aktivity atd. Vystoupení žáků se stala neodmyslitelnou součástí všech čínských kulturních akcí.

Ředitelem a zakladatelem školy je Číňan, který v osmdesátých letech absolvoval postgraduál na VŠCHT. Spolu s manželkou, vysokoškolsky vzdělanou učitelkou čínského jazyka, byli také prvními učiteli. Dnes má škola 11 učitelů (včetně Čecha a Kanadanky) a kolem 50 žáků v pěti třídách ve věku od šesti do sedmnácti let. Podle potřeb rodičů zajišťuje škola i ubytování internátní formou od pondělí do pátku (t.č. asi deset dětí). Jeden žák má rodiče v Brně a jeden na Slovensku.

Část provozních nákladů je hrazena z finančních darů zdejších čínských podnikatelů. Školné je odstupňované podle možností rodičů, děti učitelů jsou přijímány bezplatně stejně jako několik případů dětí z méně movitých rodin.

4.2. Krajské sdružení Číňanů žijících v České republice

Krajské sdružení Číňanů žijících v České republice (*Lü tie chua-žen lien-i-chuej*) se sídlem v Praze 4, Sládkovičova 1241, bylo jako samostatný a nezávislý právní subjekt založeno v roce 1998 z iniciativy několika Číňanů dlouhodobě žijících v ČR. Jeho stanovy schválil Civilně-správní úsek ministerstva vnitra ČR dne 15. září 1998. Mezi hlavní cíle Sdružení patří pomoc při integrování Číňanů do české společnosti a při vytváření vhodných podmínek pro jejich studium či práci. Dlouhodobě hodlá přispívat k rozvoji vzájemných kulturních, ekonomických, vědeckopedagogických či tělovýchovných kontaktů, napomáhat vzniku různých organizací a spolků sloužících cílům Sdružení. Základem jeho finančních zdrojů jsou členské (100,- Kč měsíčně) i dobrovolné příspěvky a příjmy z výdělečné činnosti.

Představenstvo volené na valném shromáždění je jedenáctičlenné (s jedním náhradníkem). Jeho práci sleduje tříčlenná kontrolní komise. Na první pětileté funkční období byla za předsedkyni sdružení zvolena paní Tchang Jün-ling Rusková, česká občanka čínského původu, provdaná za Čecha, od roku 1960 žije v Praze. Kromě dvou místopředsdů se na práci sdružení podílí i celá řada poradců, kteří jsou jmenováni jeho výborem a nemusí být členy sdružení. Patří mezi ně i několik Čechů.

Členství ve Sdružení se řídí “principem krve”, tj. členem se může stát každý zájemce, v jehož žilách koluje čínská krev bez ohledu na státní příslušnost. Rovněž tak je možné členství kolektivní pro podniky či organizace zřízené takovými zájemci. Kromě této hlavní podmínky musí člen splňovat i další požadavky, především musí mít platné povolení k dlouhodobému či trvalému pobytu v ČR nebo české občanství, věk nad 18 let a trestní bezúhonnost, doporučení nejméně jednoho činného člena sdružení, atd. Členství vzniká schválením žádosti na jednání výboru a registrací člena. Dnes v něm působí několik stovek členů. Rozvíjí se i nadále, ale předsednictvo pečlivě sleduje, zda-li noví potenciální členové splňují všechny podmínky a zkoumá jejich pohnutky ke vstupu. Člen ztrácí nárok na členství v případě vážného porušení českých zákonů v oblasti trestního práva, neplacení členských příspěvků či poškození stanov a zájmů sdružení, nebo když mu není obnoveno povolení k pobytu v ČR. Členy sdružení je i několik Číňanů z Tchaj-wanu.

Mezi první akce sdružení patřilo založení “Salónu orientálního umění” (*Tung-fang i-šu ša-lung*), kde je možno zakoupit čínské obrazy a kaligrafii, keramiku a porcelán, vybrané druhy čaje, umělecké i užité předměty z hedvábí a modrotisku a další předměty “čínského původu”. Zisk z prodeje v salónu je dělen mezi prodávající (30 %), původní vlastníky zboží (30 %) a sdružení (40 %).

V roce 2001 uspořádalo sdružení dvě velká komunitní setkání u příležitosti čínského nového roku a podzimních svátků spojených s oslavami státního svátku ČLR.

4.2.1. Česko-čínský zpravodaj

Pro své členy i další zájemce začalo Sdružení v únoru 1999 vydávat občasník, v současnosti dvojtýdeník *Tie Chua tchung-sün* (Česko-čínský zpravodaj). Je bezplatně distribuován ve zdejší čínské komunitě v nákladu 500 až 700 výtisků. Informuje v něm čtenáře nejen o své činnosti, ale ve stručném přehledu přináší i nejdůležitější události z dění v České republice, informace o české ekonomice, přehled hlavních zpráv z českého tisku, atd. Přetiskuje též důležité zprávy z Číny a ze světa a reklamy čínských podnikatelů působících v ČR. Pro

mnohé odběratele je však zřejmě nejdůležitější část, kterou můžeme pojmenovat “Udělej si sám” (*c’-t’i tung sou laj pan*), v níž se uvádějí české formuláře spolu s čínským překladem a vysvětlujícím komentářem, jak a kde správně a rychle vyřídit některé důležité záležitosti (například získání rodného čísla, přesměrování poštovních zásilek po přestěhování, prodloužení povolení k pobytu apod.), dále se čtenáři dovědí, co je například DPH a jak se vypočítá, jak vyplnit paragon či sčítací archy atd. atd.

4.3. Náboženské aktivity

Mnohé z tradičních emigrantských oblastí ČLR jsou značně christianizované. Ačkoliv se nedá doložit přímý vztah mezi náboženstvím a tendencí emigrovat, přijetí křesťanství může emigraci stimulovat – vytváří identitu odlišnou od většiny a přináší (skutečnou či imaginární) obavu z perzekuce. Současně má takový emigrant možnost opřít se v zahraničí nejenom o příslušníky čínské komunity, ale také o svou etnickou církev a její charitativní organizace.

Mezi zdejšími Číňany je pouze malá část věřících. Několik z nich se hlásí k buddhismu tibetského směru, což je spíše módní záležitost. Početnější náboženskou komunitu představují čínští protestanté z Če-t’iangu, kteří pořádají pravidelná setkání kongregace v modlitebně ve Vinohradské ulici. Několik jejich krajanů se hlásí ke katolické církvi a navštěvují anglické bohoslužby v pražských kostelích.

5. Hlavní problémy a překážky budoucí integrace

Po zkušenostech z jiných částí světa můžeme oprávněně předpokládat, že čínská komunita už zůstane součástí naší společnosti a v budoucnosti se výrazněji zapojí do sociálního, ekonomického i kulturního života u nás. Je však potřebné se na tuto situaci začít co nejdříve připravovat a působit jednak směrem k čínské menšině, ale též směrem k domácímu obyvatelstvu, protože zatím ve veřejném mínění převládá názor, že zde Číňané pobývají pouze dočasně a jsou součástí “mafiašských sítí” či krutých asijských gangů. Statistiky však dokládají, že čínská komunita neobsahuje kriminogenní faktor ve větší míře než je obvyklé. Zkušenosti ze světa naopak ukazují, že Číňané se snaží své problémy řešit uvnitř komunity v duchu staletých tradic “kolektivní demokracie”, v níž byl jednotlivec reflektován vždy jako součást většího celku. Základním nositelem vzájemné odpovědnosti byla a nadále zůstává širší rodina, klan, krajanské či dialektové sdružení, případně profesní uskupení. Všechny tyto “ručitelské” skupiny vytvářejí pro své členy jistý druh sociální sítě dlouhodobě fungující na bázi společné etnicity. Proto by bylo velice užitečné v případech týkajících se čínské komunity tyto organizace kontaktovat a společně řešit problémy.

Domníváme se, že kromě výzkumu vztahů mezi komunitami imigrantů a domácího obyvatelstva se v případě Číňanů musí provádět i výzkum vztahů mezi jejich jednotlivými skupinami. Například z hlediska geografického se v novém prostředí lidé z tradičně emigrantských oblastí jihočínského pobřeží, u nichž se dají předpokládat lepší startovní podmínky a vazby na čínské komunity v jiných evropských zemích, určitě adaptují rychleji a úspěšněji než jejich krajané z původně izolovaného vnitrozemí, s nižším stupněm dosaženého vzdělání, příslušníci tzv. menšinových národností, kteří neovládají dokonale ani standardní čínštinu atd.

V zájmu dobré komunikace mezi čínskou menšinou a českými úřady by se měla věnovat pozornost také výchově a výběru tlumočnicků, především soudních. Je neudržitelné, aby osud cizince závisel na úrovni překladatelových znalostí. Alarmující je, že soudní tlumočníci nepotřebují žádnou kvalifikaci ani praxi, stačí jim pouze absolventský diplom. Měli by pro ně být předepsány odborné zkoušky a “čekatelské období” (například podobně jako u advokátní praxe). Rovněž dokumentace ze soudního řízení by měla být alespoň částečně pořizována také čínsky. V závažných případech by se měla uvážit přítomnost dvou tlumočnicků, aby se vyloučila možnost nepochopení či zkreslení výpovědi.

6. Použité prameny a literatura

6.1. Materiály získané během řešení projektu

Všechny níže uvedené materiály a podklady jsou archivovány u hlavní řešitelky v redakci *Archivu orientálního*, Orientální ústav AV ČR, Pod vodárenskou věží 4, Praha 8, tel. 02-66052483.

- 185 evidovaných a archivovaných dotazníků (vyplněných většinou v češtině, částečně čínsky)
- materiály o činnosti Krajského sdružení Číňanů žijících v ČR a několika větších čínských firem
- magnetofonové nahrávky o životě a práci čínské komunity v ČR.

6.2. Literatura o čínské komunitě v ČR

Bakešová, I. 1996: Čínský svět v českých zemích, I., II. *Nový Orient* 51 (1996): 324-326, 363-366.

Bertová, I. 2000: *Marketingová analýza čínské restaurace Jin Chen v Chebu* (bakalářská práce). Západočeská univerzita v Plzni, Fakulta ekonomická, Cheb.

Boušková, Z. Pan Li má problém. *Lidové noviny* 19. 10. 2001.

International Organization for Migration. 1998: Chinese immigrants in Central and Eastern Europe: The cases of the Czech Republic, Hungary, and Romania. In: Benton, G. – Pieke, F. N.(eds.): *The Chinese in Europe*. Houndmills – London, MacMillan Press: 320-349.

Obuchová, L. 1998: Some observations on the Chinese community in the Czech Republic. *Archiv orientální*, 66 (1998): 383-388.

Obuchová, L. 1999: Číňané v zahraničí, Číňané u nás. In: L. Obuchová, *Číňané 21. století. Dějiny – tradice – obchod*, Praha, Academia: 96-126.

Obuchová, L. 2001: Číňané u nás – “neviditelná” komunita? *Nový Orient* 56: 313-316.

Ťie-chua tchung-sün [Česko-čínský zpravodaj], vydává Krajské sdružení Číňanů žijících v ČR, tč. dvoutýdeník, čísla 1–11/1999, 12–34/2000, 35–59/2001

6.3. Hlavní práce o čínské migraci v Evropě

Kromě níže uvedených publikací doporučujeme rovněž celou řadu webových stránek, zřizovaných čínskými krajskými spolky v Evropě, především ve Velké Británii, Francii a Holandsku, dále též oficiální stránky Komise pro záležitosti Číňanů žijících v zahraničí (orgán Státní rady ČLR) a Asociace Číňanů navrátilivších se ze zahraničí (společenská organizace se sídlem v Pekingu a pobočkami na všech nižších úrovních).

Leong, Sow-Theng. 1997: *Migration and Ethnicity in Chinese History. Hakkas, Pengmin, and Their Neighbors*. Stanford (Cal.), Stanford University.

- Lever-Tracy, C. – Ip, D. – Tracy, N. 1996: *The Chinese Diaspora and Mainland China. An Emerging Economic Synergy*. Houndmills – London, Macmillan Press– St. Martin's Press.
- Li Minghuan. 1999: *'We Need Two Worlds'. Chinese Immigrant Associations in a Western Society*. Amsterdam, Amsterdam University Press.
- Lim, Jessie – Li Yan (eds.). 1994: *Another Province. New Chinese Writing from London*. London, Lambeth Chinese Community Association – Siyu Chinese Times.
- Nolan, P. – Dong Fureng. 1989: *Market Forces in China. Competition and Small Business – The Wenzhou Debate*. London – New Jersey, Zed Books.
- Ong, Aihwa – Nonini, D. M. (eds.). 1999: *Ungrounded Empires. The Cultural Politics of Modern Chinese Transnationalism*. New York – London, Routledge.
- Pan, Lynn (ed.). 2000: *Encyclopedia of the Chinese Overseas*. Singapore, Chinese Heritage Centre.
- Pan, Lynn. 1990: *Sons of the Yellow Emperor. A History of the Chinese Diaspora*. Boston – Toronto – London, Little, Brown and Company.
- Safran, W. (ed.)1998: *Nationalism and Ethnoregional Identities in China*. Frank Cass, London – Portland (Or.).
- Sinn, E. (ed.). 1998: *The Last Half Century of Chinese Overseas*. Hong Kong University Press.
- Wang Gungwu. 1991: *China and the Chinese Overseas*. Singapore, Times Academic Press.

internet (výběr):

<http://www.wzqxb.com.cn> (elektronická verze *Wen-čou tu-š' pao*, Novin wenčouské aglomerace, jejichž předchůdcem do 1. 7. 2001 byly *Wen-čou Čchiao-siang pao*, Noviny wenčouských emigrantských obcí – v čínštině, zpravodajsky pokrývají i jižní část sousedního Fu-ťien)

<http://www.wzqw.com> (*Wen-čou čchiao-wang*, wenčouská emigrantská síť)

<http://www.southcn.com> (zpravodajství z jižní Číny, především z Kuang-tungu)

<http://www.fujian-window.com> (*Fu-ťien č' čchuang*, on-line zpravodajství z Fu-ťien)

7. Přílohy

7.1. Čerpání finančních prostředků

V rámci projektu nebyly nárokovány žádné investiční náklady, při jeho zpracování bylo využito stávajícího počítačového vybavení OÚ AV ČR.

<i>Věcné náklady:</i>	
spotřební materiál (papír, psací a kancelářské potřeby, záznamové pomůcky, filmy, kazety, baterie)	55.231,50
studijní pomůcky, knihy	3.552,—
služby (poštovné, telefon, reprografie, konzultace apod.)	23.763,40
cestovní náklady	1.505,—
zdravotní a sociální pojištění	13.124,—
<i>Mzdové náklady:</i>	
garant	37.500,—
spolupracovníci	115.325,—
Celkové náklady	250.000,90

7.2. Text rámcového dotazníku

捷克科学院东方研究所科题：华侨华人在捷克共和国的情况

1. Jméno / identifikace / 姓名：
2. Pohlaví / 性别：
3. Věk (přibližně) / 年龄：
4. Rodná ves / 家乡：
5. Odkud a kdy přijel(a) do ČR / 从何地、何时来到捷克：
6. Předchozí zkušenosti ze zahraničí / 以前在国外生活的经验：
7. Kdo financoval cestu do (pobyt v) ČR / 到捷克的路费是谁提供的：
8. Obor podnikání / 经营范围(专业)：
9. Pozice v podnikání (svůj vlastní boss, zaměstnanec ap.) / 工作地位(老板、雇员等)：
10. Rodinní příslušníci v ČR, čím se zabývají / 在捷克有家庭成员吗？作什么：
11. Rodinní příslušníci v ČLR / 在中国的家庭成员作什么？
12. Příbuzní v zahraničí, odkdy, čím se zabývají / 在国外有亲属吗？从何时起，作什么？
13. Podmínky bydlení v ČR / 在捷克的居住条件：
14. Znalost češtiny / 捷克语水平：
žádná – slabá – “podnikatelská” – slušná – dobrá – bohemista
不会 - - 会一点 - - 工作上用的 - - 可以 - - 好 - - 捷克语专家
15. Kde a jak se učil(a) česky / 何地、如何学会了捷克文：
16. Kontakt s Čechy / 与捷克人的接触：
17. Jak udržuje kontakt s úřady / 如何与捷克机关保持联系：
18. Názor na české úřady / 对捷克国家机关、机构的看法：
19. Názor na Čechy a ČR vůbec / 对捷克人、捷克共和国的看法：
20. Proč žije právě v ČR / 为什么想生活和工作在捷克：
Vztah k čínským úřadům a velvyslanectví / 是否与中国大使馆保持联系：